

Lyst til å lese?

En undersøkelse av Foreningen !les'
tXt-antologier

Siri Robertsen

Masteroppgave i litteraturformidling
Institutt for lingvistiske og nordiske studier
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

2014

© Siri Robertsen

2014

Lyst til å lese? En undersøkelse av Foreningen !les' antologier

Siri Robertsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: In-trykk & Kopi AS

Sammendrag

Leseundersøkelser som PISA og nasjonale prøver viser at leseferdighetene og holdningene til lesing her i landet ikke står til forventningene. Spesielt har resultatene til guttene vært nedslående. Det finnes mange instanser i Norge som arbeider for økt leselyst og lesekompetanse i befolkningen. Foreningen !les er en av dem. Et mangeårig lesestimuleringstiltak i deres regi er tXt-aksjonen, og den retter seg mot leserne i ungdomsskolen, en målgruppe som omfatter rundt 190 000 elever.

Denne oppgaven er basert på en kvantitativ undersøkelse av tXt-aksjonens tolv antologier og 189 tekstbidrag i perioden 2002–2013. Hensikten med kartleggingen har vært å avdekke mønstre ved antologiens innhold og paratekstuell utforming. Et hovedspørsmål har vært i hvilken grad antologiene henvender seg til målgruppen, da spesielt guttene og deres preferanser. Guttene er særskilt vektlagt i denne oppgaven fordi myndighetene, forskningen og Foreningen !les gjør det samme.

Undersøkelsen viser at antologiene som leselystaksjon spriker fra år til år, og ikke synes å være resultat av en gjennomtenkt plan for arbeidet. Innhold og presentasjon bidrar kanskje snarere til å lukke litteraturen for guttene fremfor å åpne den.

Forord

Mitt første møte med Foreningen !les og tXt-aksjonen var da jeg i 2009 arbeidet som norsklærer ved Menstad skole i Skien. Siden har jeg fulgt aksjonen både som lærer og senere som student ved litteraturformidlingsstudiet. For meg rører leselystaksjoner ved selve kjernen av litteraturformidling. Ved å koble riktig litteratur med riktig leser kan man heve interessen for litteratur og bidra til et mer lesende samfunn.

Først og fremst vil jeg takke Vibeke Røgler i Foreningen !les for god hjelp med informasjon og tilgang til materiale.

En stor takk til veileder Marianne Egeland for engasjert, grundig og motiverende veiledning på denne masteroppgaven, og tusen takk for to svært lærerike år på litteraturformidlingsstudiet. Fortsett å sykle, og ta alltid trappene!

En studiehverdag dreier seg ikke bare om det faglige, det sosiale er også viktig. Jeg vil takke alle mine medstudenter for to flotte år på Blindern. Spesielt takk til Signe, Silje og Janne for faglig støtte, fine opplevelser og masse latter.

Til slutt vil jeg takke familie og venner som vet hva som skal til for å gjøre skriveprosessen så fordragelig som mulig. Pakker i posten, korrekturlesing, middagsinvitasjoner og beroligende samtaler har blitt satt stor pris på.

Innhold

Sammendrag	V
Forord	VII
Innledning	1
Aksjon Leselyst.....	3
Problemstilling	3
Materiale og metode	4
Gutter og leselyst	7
Oppgavetyper og kjønnsfavorisering	9
Å gripe guttene.....	10
tXt-antologiene 2002–2013	13
Forlagene.....	14
Nynorsk.....	15
Norsk og oversatt litteratur	16
Antall utdrag og lengde på tekstene	18
Hovedpersonene.....	20
Forfatterne	22
Hovedperson og forfatter	23
Fiksjon, fakta og sammensatt tekst	25
Tematikk og kjønn	27
Oppsummering av funnene	30
Paratekstene	33
Omslag og tittel.....	33
Omslagene 2004–2006.....	35
<i>Besettelse</i> (2004).....	35
<i>sant-usant</i> (2005)	36

<i>Fristil</i> (2006).....	37
<i>Den andre siden</i> (2008)	39
Omslagene 2011-2013	41
<i>Hjerterått</i> (2011).....	41
<i>15</i> (2012).....	42
<i>Smak</i> (2012)	43
Introduserende tekst	44
Ikonbruk.....	45
Henvisning til forfatter og nettsider	48
Oppsummering av funnene	50
Avslutning	52
Litteratur	55
Vedlegg	59

Innledning

For å øke leselysten blant barn og unge har det de siste tiårene blitt opprettet og gjennomført flere tiltak med henblikk på å styrke både lesekompetansen og interessen for bøker. Mange undersøkelser og kartleggingsprøver gjennomført i norsk skole har konkludert med dystre tall om de unges leseferdigheter og holdninger til litteratur. Tallene konstaterer at norske elever ikke utmerker seg positivt når de jevnføres med land det er naturlig å sammenligne seg med. Norske elever befinner seg heller midt på treet, og i noen tilfeller under gjennomsnittet. Spesielt har resultatene til guttene vært nedslående. Guttene har generelt skåret dårligere enn jentene på oppgaver som tester lesekompetansen, og de rapporterer om mindre lesing på fritiden og liten interesse for skjønnlitteratur. Det er særlig ungdomsskoleårene som utmerker seg som mest urovekkende både når det gjelder lesekompetanse og leselyst.

Allerede i 1991, da Norge gjennomførte den første internasjonale leseundersøkelsen som norske barn deltok i, sto det dårlig til med 14-åringenes ferdigheter. Undersøkelsen het IEA Reading Literacy Study, og det var 9-åringene og 14-åringene som deltok. Resultatet viste at de norske 9-åringene presterte godt over det internasjonale gjennomsnittet, mens 14-åringene presterte dårligst i Norden, og landet på en 17. plass blant de 31 landene som deltok. Norge var også det landet der det ble rapportert om desidert minst boklesing (Roe 2002). Ni år senere, i år 2000, gjennomførte Norge PISA-undersøkelsen for første gang. PISA står for Programme for International Student Assessment, og det er et internasjonalt OECD-prosjekt. Prosjektet går ut på å kartlegge 15-åringers ferdigheter i lesing, matematikk og naturfag. Resultatene fra undersøkelsen lå ganske mye lavere enn hva man hadde forventet, både med hensyn til lesekompetanse og positive holdninger til lesing.¹ I etterkant ble den negative tilbakemeldingen fra undersøkelsen omtalt som PISA-sjokket (Sanden 2010).

Etter hvert som flere undersøkelser viste at lesekompetansen til norske barn og ungdommer ikke var på høyde med det man kunne forvente, og siden tallene gjerne lå

---

¹ http://www.regjeringen.no/en/dep/kd/dok/veiledninger_brosjyrer/2002/pisa-undersokelsen-utfordringer-for-skol.html?id=87878

lavere enn i sammenlignbare land, ble det igangsatt diverse lesestimuleringstiltak. Man ønsket å skape interesse og leseglede som kunne føre til bedre ferdigheter hos ungdommene generelt, og minske gapet mellom gutter og jenter. Parallelt med ønsket om å heve lesekompetansen, oppstod det en bekymring i bokbransjen for utviklingen av bokas stilling i en tid da elektroniske medietilbud dominerte mer og mer. Det utkrystalliserte seg et behov for en mer effektiv informasjonsflyt rundt barne- og ungdomslitteraturen (Birkeland, Risa og Vold 2005).

Norge kan vise til mange instanser som arbeider for økt lesekompetanse og leselyst for landets yngre lesere. Norsk barnebokinstitutt ble stiftet allerede i 1979. NBI arbeider for å styrke forskningen på feltet i tillegg til at de driver undervisning og formidlings- og informasjonsvirksomhet. De siste ti årene har instituttet arbeidet spesielt med landsomfattende prosjekt i skolen. Nasjonalt senter for leseopplæring ved Universitetet i Stavanger er et nasjonalt senter under Utdanningsdirektoratet. Lesesenteret spesialiserte seg på leseopplæring og leselyst, og forskerne vil bidra til å styrke språkstimulering, leseopplæring og leseutvikling i skole og barnehage på et nasjonalt plan.² Målet har vært å skape økt leselyst ved å gi lærere og skolebibliotekarer både litteraturpedagogisk veiledning og kompetanse i nyere barne- og ungdomslitteratur.³ Den kulturelle skolesekken er et annet tiltak som siden 2001 har inngått i regjeringens kulturpolitiske satsing. Den kulturelle skolesekken er et samarbeidsprosjekt mellom Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet, som skal bidra til at alle skoleelever får mulighet til å bli kjent med profesjonelle kunst- og kulturuttrykk. Litteratur står sentralt i denne satsingen.⁴ Leser søker bok er en forening som arbeider for å øke kompetansen om, og tilrettelegge for, lesere med forskjellig leseevne. Foreningen mener at alle skal ha tilgang til gode bøker, og opererer med støtteordninger til forlagene som bidrar til dette arbeidet.⁵

Forskningsvirksomheten og lesetiltakene som de forskjellige instansene står for, har hvert sitt hovedsatsingsfelt. Felles for alle er at de arbeider for å øke leselyst og lesekompetanse i den norske befolkning, og at aktiviteten særlig retter seg mot de unge leserne.

---

² <http://lesesenteret.uis.no/om-lesesenteret/>

³ http://barnebokinstituttet.no/omb_nbi

⁴ <http://kulturradet.no/dks/om-dks>

⁵ <http://www.lesersokerbok.no/?menu=3>

Aksjon Leselyst

«Aksjon Leselyst» kan også defineres som et lesestimuleringstiltak. Prosjektet ble dannet på initiativ av bokbransjen selv i 1997. Aksjonen fikk statlige tilskudd, og Foreningen !les kunne utvide tilbudene sine og etablere seg som en egen formidlingsinstitusjon i år 2000. Foreningen !les arbeider for å skape leselyst blant folk flest. Satsingen på barn og ungdom har vært spesielt tydelig. Målsetningen har de formulert slik: «Det overordnede målet vårt er at flere leser mer, men hovedmålgruppa vår er og har vært ungdom mellom 13 og 19 år.»⁶

Et av tiltakene er den landsomfattende tXt-aksjonen som Foreningen !les gjennomfører hvert år. På foreningens hjemmesider kan man lese at tXt, som startet opp i 1997, er Norges eldste og største leselystaksjon. Aksjonen sikter seg inn mot elever på ungdomsskolen, altså lesere i aldersgruppen 13–16 år. Smakebiter i form av utdrag fra ny norsk og oversatt ungdomslitteratur samles i antologier som formidles til deltakende ungdomsskoler. Aksjonen er gratis, men skolene må melde seg på selv. I august 2013 ble den 16. antologien i rekken sendt ut til de påmeldte ungdomsskolene.

Ifølge Foreningen !les er opplaget på antologiene 135 000 eksemplarer, og 70 prosent av Norges ungdomsskoler deltar. Det er stor variasjon i hvordan de deltakende skolene gjennomfører aksjonen, og hvor mye tid de investerer i prosjektet. Noen skoler deler ut bøkene til elevene, mens andre bestiller dem som klassesett og lar elevene låne eksemplarene når de er i bruk. Aksjonen består ikke bare av selve antologien, men også av tilhørende lærerveiledning, film og lydbok. Det arrangeres konkurranser i forbindelse med aksjonen, og det finnes dessuten egne nettressurser.⁷

Problemstilling

Utgangspunktet for dette prosjektet er tXt-aksjonen som litteraturformidlingstiltak og leselystaksjon. Aksjonen har pågått siden 1997, og hundretusenvise av norske elever har fått testet leselysten på tXt-antologiene i løpet av tiden på ungdomsskolen. Jeg vil undersøke hva som preger antologiene, både tekstutvalget og paratekstene, og hvilke signaler aksjonen sender til sine mottakere. Ungdomsskoleelevene utgjør en stor og sammensatt målgruppe. Variasjonen i interesser, alder og bakgrunn er betydelig.

---

⁶ <http://foreningenles.no/om-oss>

⁷ <http://foreningenles.no/laererbibliotek/ungdomsskole/txt>

Aksjonen har et bredt publikum å forholde seg til. Med tanke på hvilke utfordringer gutter og lesing utgjør, vil problemstillinger knyttet til nettopp denne gruppen lesere stå sentralt i undersøkelsen og arbeidet med følgende spørsmål: Hvilke utviklingstrekk med hensyn til valg av tekster og paratekstuell utforming preger tXt-aksjonens antologier? Hvilke føringer legges for lesningen og tXt-prosjektets målgruppe? De funnene som avdekkes underveis i oppgaven, er av stor samfunnsmessig interesse. Leseferdighet handler ikke bare om det enkelte menneskes livskvalitet, det handler også om at leseferdighet bidrar til at borgerne kan delta i samfunnet på likeverdig fot.

Materiale og metode

Astrid Roe og Wenche Vagle foretar følgende oppsummering etter å ha undersøkt resultatene på nasjonale prøver på åttende trinn:

Guttenes engasjement og leseutbytte ser altså ut til å avhenge av tematikk og identifiseringsmuligheter. Handler fortellingen om jenter eller voksne uten mannlig kjønnsidentitet, ser guttene ut til å legge ned mindre innsats enn om teksten handler om gutter eller menn. Tekstlengde kan også ha noe å si for guttenes innsatsvilje (Roe og Vagle, 2012: 433).

Med utgangspunkt i funnene til Roe og Vagle om identifikasjon og lengde, samt analyser og observasjoner gjort av andre skoleforskere, skal jeg foreta en retorisk analyse av tekstgrunnlag og paratekster i antologiene.

Til grunn for analysen med spørsmålene i problemstillingen ligger en systematisk og kvantitativ undersøkelse av de tXt-antologiene som er publisert i regi av Foreningen !les fra 2002 til 2013. Aksjonen hadde sin oppstart i 1997, men de første antologiene var da rettet mot yngre lesere. Antologien *Hypertekst* fra 2001 er utarbeidet for ungdomsskoleelever, men den har en annen utforming. Den skiller seg fra de senere antologiene ved at innholdet ikke kun består av utdrag fra forskjellige tekster, men utgjør deler av en større fortelling. Derfor ser jeg det som mest hensiktsmessig å starte min analyse på antologien *Tekst blir bilde* fra 2002, ettersom dette er den første antologien som både retter seg mot aldersgruppen 13–16, og som har den samme utformingen som de øvrige antologiene frem til 2013. Materialet består følgelig av 12 antologier og totalt 189 antologibidrag som er kartlagt ved hjelp

av leseskjema.⁸

En slik undersøkelse av tekstmaterialet – de 189 bidragene – vil både avdekke og tydeliggjøre hva slags litteratur som formidles, og hvordan den formidles. Hver antologis leseskjema og det oppsummerende samleskjemaet formidler informasjon om følgende: 1) tittel, 2) forfatter, 3) forfatters kjønn, 4) utgivelsesår, 5) originalspråk, 6) målform, 7) lengde på antologi, 8) antall utdrag, 9) lengde på utdragene, 10) introduserende tekst, 11) kjønn på hovedperson, 12) sjanger og 13) tematikk. En slik kartlegging vil kunne gi et bilde av prosjektets utvikling og tXt-prosjektet som litteraturformidler over sin spesifiserte målgruppe. Det kan kanskje virke problematisk å systematisere bidragene ut i fra en så subjektivt parameter som tematikk. Jeg mener likevel at ved å knytte tematikk opp til handling og spenningsforløp, vil man også kunne sirkle inn tema. Nettopp en slik fremstilling av tematikk er vesentlig for å kunne vise gjengangere og eventuelle mangler i materialet. Det er også hensiktsmessig å ta med lengden på utdragene siden gutter kan være mer skeptiske til lange skjønnlitterære tekster. Rapporten fra PISA 2009 fastslår at faktatekster som er skrevet på en journalistisk engasjerende måte, men med større eller mindre innslag av fortelling har lave kjønnsforskjeller. Det samme kommer frem i Roe og Vagles undersøkelse av resultatene fra nasjonale prøver. Derfor vil en kartlegging av sjanger, det vil si fordelingen mellom hovedkategoriene fiksjon, fakta og sammensatt tekst, inngå som en del av undersøkelsen.

I forbindelse med alle tXt-utgivelsene foretar Foreningen !les flere valg som er knyttet til formidlingen av tekstene. I tillegg til at det gjøres et utvalg av tekster som inngår i antologien, er også den paratekstuelle utformingen sentral. Jeg vil analysere de signalene som tekstutvalget og den paratekstuelle utformingen formidler til leserne. Jeg kommer til å legge spesielt vekt på omslag og tittel, introduserende tekst og bruken av ikoner og henvisning til forfatter og nettsider.

Det er tidligere publisert to masteroppgaver om tXt-aksjonen, begge skrevet på Høgskolen i Oslo, avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag. Gro Havnås, Elise Bernstein og Frida Sandvik tar i «Aksjon tXt 2002: Tekst blir bilde: fungerer Aksjon tXt etter hensikten?» (2003) utgangspunkt i antologien fra 2002, og bruker tilbakemeldinger fra elever i undersøkelsen. Den baserer seg på kun én antologi, en av tXt-aksjonens første tekstsamlinger.

---

⁸ I tillegg har ett av de norske bidragene blitt oversatt til somali, urdu og arabisk. Bare den norske originalteksten er med i kartleggingen.

I «Ungdomslitteratur som kunst, identitetsarbeid eller oppdragelse» (2010) analyserer Mari Nordø Pettersen en mediedebatt som utspilte seg i 2008, da antologiens innhold skapte sterke reaksjoner. Heller ikke Pettersen forholder seg til flere enn den ene tekstsamlingen. Perspektivet i min oppgave er følgelig ganske annerledes «heldekkende».

Gutter og leselyst

Norske elever gjennomførte PISA-undersøkelsen for første gang i 2000. Det såkalte PISA-sjokket var en vekker for myndighetene. Kristin Clemet, daværende undervisnings- og forskningsminister, oppsummerte i 2002 resultatene fra PISA-undersøkelsen slik: «Det er oppsiktsvekkende at norske elever er blant dem som har minst positiv holdning til lesing, og dette gjelder spesielt guttene.»⁹ I kjølvannet av undersøkelsen ble det iverksatt statlige tiltak for å stimulere leselysten.

«Gi rom for lesing! Strategi for stimulering av leseferdighet og leselyst 2003–2007» ble iverksatt som den største statlige strategiplanen for i sitt slag noensinne. Strategiplanen bygger på samarbeid mellom en rekke kultur- og litteraturformidlingsinstitusjoner, deriblant Den kulturelle skolesekken, Norsk barnebokinstitutt, Norsk kulturråd og Foreningen !les med sin txt-aksjon. De tre txt-antologiene utgitt i årene 2004–06 inngår altså i den statlige strategiplanen, noe som også fremgår av omslagene på nettopp disse tre antologiene. Siden PISA-undersøkelsen fra 2000 avdekket spesielt negative resultater blant guttene, rettet man oppmerksomheten spesielt mot dem. Hensynet til guttene kommer tydelig frem i «Gi rom for lesing»:

Leseglede stimuleres gjennom opplevelsen av å bli «fanget» av en bok. I så måte er det viktig å vurdere hvordan fagbøker, hobbybøker og litterære sjangre som for eksempel fantasy og tegneserier kan få større oppmerksomhet i skolen og som lesestimulerende tiltak. Det må også legges vekt på å formidle ny litteratur og ulike sjangre på en måte som er bedre tilrettelagt for gutter.¹⁰

Med strategiplanen «Gi rom for lesing» ønsket de ansvarlige å fange guttene for litteraturen ved å møte dem på deres interessefelt. Strategiplanen opererte med seks hovedmål fordelt på følgende fire innsatsområder: elevene, skolene, lærerne og hjemmene. I kapittelet om «Elevs lesekompetanse og motivasjon for lesing» var to delmål viet guttene spesielt. Leseferdigheten deres skulle styrkes, og man vil

---

⁹ http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/veiledninger_brosjyrer/2002/pisa-undersokelsen-utfordringer-for-skol.html?id=87878

¹⁰ <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ufd/Rapporter-og-planer/Rapporter/2003/gi-rom-for-lesing.html?id=106009>

«stimulere til leseglede hos elevene gjennom hele skoleløpet med spesiell vekt på å utvikle positive holdninger til lesing hos gutter.»¹¹

tXt-aksjonen inngikk i «Gi rom for lesing» med antologiene *Besettelse* (2004), *sant–usant* (2005) og *Fristil* (2006). Tatt i betraktning strategiplanens særlige satsing på gutter, burde man kunne anta at også antologiene 2004–06 var særlig utarbeidet med tanke på dem. Jeg vil derfor undersøke om så er tilfellet, hvorvidt guttene synes spesielt tilgodesett i denne perioden – ettersom da det fra statlig hold forelå uttalte mål om å nå dem, eller om aksjonen har satset spesielt på guttene hele veien.

PISA-undersøkelsen gjennomføres hvert tredje år. Resultatene varierer, men 2006 var året med dårligst skår for norske ungdommers del. Fra 2000 til 2009 har det vært små kjønnsmessige variasjoner. Variasjonene er ikke signifikante, men gir uansett indikasjoner på at kjønnsforskjellene holder seg på et stabilt høyt nivå. Til tross for stabile kjønnsforskjeller, har andelen gutter på de laveste nivåene likevel blitt mindre. (Kjærnsli 2007; Kjærnsli og Roe 2010; pisa.no). Siden 2007 har norske elever på åttende og niende klassetrinn gjennomført den samme nasjonale leseprøven. Gjennomsnittlig presterer elevene på niende trinn mellom 35 og 40 poeng bedre enn elevene på åttende trinn. En prestasjonsforskjell på over 40 poeng vil tilsvare om lag ett skoleår i nivåforskjell mellom jentene og guttene (Roe 2013).

Andre resultater peker i samme retning. I artikkelen «Kjønnsforskjeller i lesing – et dybdedykk i resultatene fra nasjonale prøver på åttende trinn fra 2007 til 2011» (2012) skriver skoleforskerne Astrid Roe og Wenche Vagle at «en samlet analyse av resultatene fra de nasjonale leseprøvene på 8. trinn fra 2007 til 2011 viser at jentene gjennomsnittlig skårer 0,27 standardavvik bedre enn guttene, en kjønnsforskjell som har holdt seg stabil i fem år». Tallene forteller oss at guttene fremdeles har en vei å gå for å nærme seg jentene, og at de statlig formulerte målene ikke er innfridd.

En kvantitativ undersøkelse vil alltid skjule en rekke kvalitative nyanser. Men hvis vi skal tro Astrid Roe, er guttene inne i en negativ trend, selv om det er færre på de laveste nivåene. Enkelte hevder at PISA-oppgavene favoriserer jentene, blant annet fordi oppgavene innholdsmessig appellerer mer til jenter enn til gutter. En slik «favorisering» kan kanskje forklare en mindre del av kjønnsforskjellen, men det er lesing som måles, og det er ingen grunn til at PISA-tekstene favoriserer jenter mer enn det IEA-tekstene gjorde i sin tid. Utviklingen som Roe påpeker, er dramatisk for

---

¹¹ <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ufd/Rapporter-og-planer/Rapporter/2003/gi-rom-for-lesing.html?id=106009>

guttene del, spesielt siden differansen mellom guttene og jentene på PISA-resultatene har holdt seg stabilt mellom 40 og 50 poeng fra 2000 frem til 2012 (Roe 2013).

Oppgavetyper og kjønnsfavorisering

I 2000-undersøkelsen er det spesielt de skjønnlitterære tekstene og de lengre sakprosatextene som favoriserer jentene, og det er der man finner den største forskjellen mellom jenter og gutter. Guttene gjør det imidlertid like bra som jentene på oppgaver som inneholder mindre tekstmasse, og der tekstmaterialet er vist i grafiske fremstillinger (tabeller, kart og skjemaer). De norske elevene oppgir at de leser lite skjønnlitteratur utenfor skolen. De finske jentene er den gruppen blant alle deltagende land som oppgir at de leser mest på fritiden. Det er også de finske jentene som skiller seg ut som de suverent beste leserne. De norske elevene som oppgir at de ikke leser på fritiden, presterer klart under gjennomsnittet, mens de som leser en time eller mer om dagen, presterer over gjennomsnittet (Roe 2002). Observasjoner som dette, gir gode indikasjoner på at veien til bedre lesekompetanse går via lystlesing. Man blir en bedre leser av å lese mer. Hvis guttene skal heve kompetansen sin i lesing, må de bli presentert for litteratur som fenger dem, og som gir lyst til å lese mer. Når innholdet er interessant og spennende, blir også lesingen mer lystbetont. Allerede i IEA-undersøkelsen kan man se at guttene skårer bedre når de skjønnlitterære tekstene har en mannlig hovedperson og et spennende innhold, og de gjorde det tilsvarende dårligere med kvinnelige hovedpersoner og tema som ikke angikk dem. Det motsatte var ikke et tilfelle blant jentene (Roe 2002).

Med utgangspunkt i PISA-resultatene fra 2009 har Astrid Roe undersøkt hvilken type oppgaver som appellerer mer eller mindre til guttene. De oppgavene som viste en ganske lav kjønnsforskjell, var tekster med faglig innhold, for eksempel hjemmesidene til organisasjoner eller selskaper. Andre oppgaver som utmerker seg er de som forsøker å vekke guttenes oppmerksomhet. En av oppgavene handler om kriminalitet, og resultatene viser faktisk en kjønnsforskjell i guttenes favør, selv om forskjellen ikke er signifikant. Emnene som behandles i tekstene, ser med andre ord ut til å ha betydning for hvordan gutter og jenter skårer.

Resultater fra de årlige nasjonale prøvene viser at kjønnsforskjellen er omtrent dobbelt så stor når hovedpersonen er en jente som når teksten handler om en gutt. En

slik observasjon peker i retning av at tema og identifiseringsmuligheter er mer avgjørende for gutter enn for jenter. Informasjonsbaserte oppgaver, som er dominert av ikke-sammenhengende tekster, gir relativt små kjønnsforskjeller. Variasjonen i kjønnsforskjellene henger sammen både med tekstens form og innhold.

Å gripe guttene

I artikkelen «Bokas gripefaktor» (2013) tar dosent ved Høgskolen i Vestfold, Kåre Kverndokken, i bruk Gerard Genettes paratekstbegrep og forklarer det som «tekstene rundt teksten». Med utgangspunkt i barne- og ungdomsbøker diskuterer Kverndokken hvilken innvirkning bøkens paratekster har på ungdommers valg av bøker. Kverndokkens materiale er barne- og ungdomsbøker som ble utgitt i 2011.

Spesielt undersøker han bokomslaget, og hvilken betydning det har for å vekke interesse og leselyst hos guttene. Han stiller spørsmål om visse omslag griper guttene mer enn andre, slik at de plukker opp boken og leser den. Han hevder at kommunikasjonen med leseren gjennom omslag, omslagsillustrasjoner, baksidetekst og tittel bidrar til at skjønnlitteraturen ikke når like godt frem til guttene. Bokomslaget er avgjørende for å skape interesse, og forsiden er ofte leserens første møte med innholdet. Kverndokken trekker fram *Appelsinpiken* (2003) av Jostein Gaarder som på omslaget har et forelsket par i duse farger. Ikke noe ved omslaget indikerer at boken, i tillegg til det forelskede paret, også handler om astronomi, om en gutt og hans forhold til faren. *Mannen med seks fingre* (2012) av Arne Svingen trekkes frem som eksempel på en bok som appellerer til guttene. At boken har en egen hjemmeside øker interessen ytterligere. Hjemmesider, Facebook og youtube-klipp skaper engasjement hos mange guttelesere. Kobling til spillverdenen er også en god teaser for gutter (Kverndokken 2013).

Kjønnsespesifikke logoer er kjent i barnelitteraturhistorien som en måte å kunne henvende seg direkte til gutter på. Gyldendals Gode Guttebøker og Gyldendals Gode Pikebøker (1936–1972) var en populær serie der logoene, GGG eller GGP, definerte leserne av bøkene. Likestillingskampen på 70-tallet satte en stopper for deling av bøker etter kjønn, og seriene fikk i stedet kjønnsløse logoer og inkluderende serienavn. Sånn sett kan vi i dag argumentere for at vi har tatt noen skritt tilbake, siden bokhyllene nå er fulle av rosa og lilla omslag som henvender seg direkte til

jentene. Det er ikke lenger behov for en logo som definerer målgruppe. Det er allerede gjort med illustrasjon og farge på omslaget og baksidetekster om forelskelse som appellerer til jenter. Kverndokken går langt i å antyde at vi kan operere med uttrykk som «jentedesign» og «guttodesign» på omslagene, og at bokmarkedet i så måte er mer kjønnpolarisert i dag enn for noen tiår siden.

Kverndokkens gjennomgang av utgivelsene for barn og ungdom i 2011 konkluderer med at markedet fremdeles preges av kjønnsesifikke bokserier, men først og fremst for jenter. Han mener at det ikke finnes tilsvarende for gutter. Seriene som *ikke* retter seg mot jenter, er myntet på ungdom generelt og ikke gutter spesielt. Ungdomsseriene karakteriseres av sjangrene thriller, fantasy og krim. Boktitler beregnet for lesere på barneskoletrinnet fordeler seg omtrent likt mellom bøker som henvender seg til gutter, og bøker som henvender seg til jenter. I ungdomsskolegruppen blir gutterelaterte titler færre, men sportsbøker og biografier om sportshelter når gjerne et ungt maskulint publikum (Kverndokken 2013).

Elever på ungdomsskolen utgjør en stor og sammensatt gruppe. Ved skolestart 2012 gikk det i underkant av 191 000 elever på norske ungdomsskoler.¹² Det er ikke dekkende å dele dem i to etter kjønn og hevde at alle jenter er slik, mens guttene er sånn. Fra elevene blir født kles imidlertid jenter i rosa, og gutter i blått, og fra dag én er vi ansett som forskjellig på så mange måter. Som gruppe ligger guttene bak jentene i lesekompetanse og leselyst, og derfor er det mest hensiktsmessig å vurdere dem som én gruppe, jentene som en annen gruppe. Det er imidlertid viktig å huske på at innenfor disse to gruppene finnes store variasjoner. I andre sammenhenger vil det kunne være problematisk å snakke om typisk «jentelitteratur» eller typisk «guttelitteratur». I denne oppgaven anser jeg det likevel som det mest hensiktsmessige

Wanda Voldner, daglig leder i Foreningen !les, skrev i august 2012 om viktigheten av at guttene presenteres for den litteraturen som passer dem, at «de må få en inngangsport», og at «den er det vi som formidlere som sitter på nøkkelen til» (Voldner 2012). Hvilken nøkkel bruker så Foreningen !les for å åpne litteraturen for guttene?

---

¹² http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/ungdomsskole/37-12_Faktaark_skolestart.pdf

tXt-antologiene 2002–2013

Utgangspunktet for min analyse av tXt-prosjektet var et ønske om å undersøke hva som preger antologiene med hensyn til tekstutvalg og paratekstuell utforming. For å påvise mønstre og endring i antologienes innhold, har jeg valgt å føre opplysninger inn i et leseskjema. En slik oversikt vil gi informasjon som bare fremkommer når man ser alle antologiene i sammenheng, fremfor å behandle hver tekstsamling isolert. I min undersøkelse har jeg behandlet de tolv antologiene publisert i tidsrommet 2002–2013. Antologiene inneholder til sammen 189 utdrag.

Premissene for hvordan skjemaene er utformet, og for valg av parametere, er gitt av leseforskningen som jeg har gjort rede for innledningsvis i denne oppgaven. Først etter at antologiene var grundig kartlagt, kunne jeg avgjøre hva som var interessant å studere nærmere. Leseskjemaet består av parametere som kan deles i to hovedgrupper. Den ene kategorien er parametere som er valgt med henblikk på guttene og hva som ifølge leseforskningen får dem til å lese mer. Den andre gruppen parametere er av mer litteratursosiologisk karakter, og kanskje mest interessant for bokbransjen.

Hver antologi har ett leseskjema med tolv variabler hver.¹³ Blant annet har jeg i overenstemmelse med leseforskningen valgt å vektlegge betydningen av tekstenes lengde, sjanger, hva de handler om, og identifikasjonsmuligheter for leserne. I tillegg kartlegges forlag, utgivelsesår, forfattere, originalspråk og målform. Enkelte av antologiene har flere utdrag fra samme originalverk og forfatter. Det gjelder ofte dikt eller tekster hentet fra nettet. Hvert utdrag telles imidlertid uansett som en enhet. Romanutdragene har fått mest plass i leseskjemaene, ettersom det også er desidert flest av dem i antologiene. Innslagene av dikt eller andre former for lyrikk, har ikke latt seg registrere like nøye da mange av variablene ikke gjelder for denne sjangeren.

Antologienes totalt tolv skjemaer oppsummeres i det avsluttende samleskjemaet.¹⁴ Funnene slik de fremstår i samleskjemaet, gjengis og fremstilles i diagrammer i det følgende.

Å registrere tekstutdrag av forskjellig karakter i samme skjema, byr på utfordringer. Derfor er det viktig å understreke at resultatene som mine undersøkelser

---

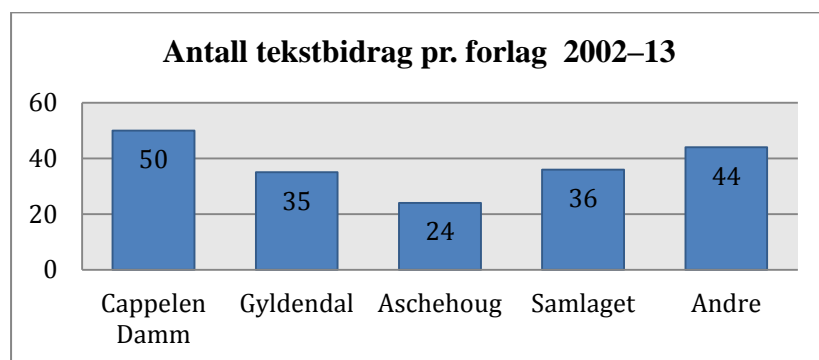
¹³ Se vedlegg 1-12

¹⁴ Se vedlegg 13

avdekker, først og fremst viser tendenser. Parameterne jeg velger å undersøke blir tydelige, men det kan være vanskeligere å få øye på mindre variasjoner, eller variasjoner som ligger utenfor mitt undersøkelsesområde.

Forlagene

I skjemaene står alle tekstutdragene oppført med tittel på verket teksten er hentet fra, opprinnelig utgivelsesår og forlaget som utgir verket. Slik informasjon knytter seg ikke bare til opphavsrett, men gir også et bilde av hvilke bidragsytere som dominerer antologiene.

*Figur 1)

Figur 1 viser at antologiene domineres av forlagene Cappelen Damm, Samlaget, Gyldendal og Aschehoug. Cappelen Damm står her oppført som ett forlag, selv om J.W. Cappelens Forlag og N.W. Damm & Søn ikke fusjonerte før i 2007. I tXt-aksjonen opptrer Cappelen Damm som ett forlag fra og med antologien *Vektløs* (2009). I perioden 2002–08 leverte Cappelen tolv bidrag til aksjonen og Damm leverte 15. Her er alle samlet i én søyle.

Cappelen Damm har totalt levert 50 utdrag i perioden 2002–13, og dermed flest av alle forlagene. Samlaget og Gyldendal følger på de neste plassene. En stor del

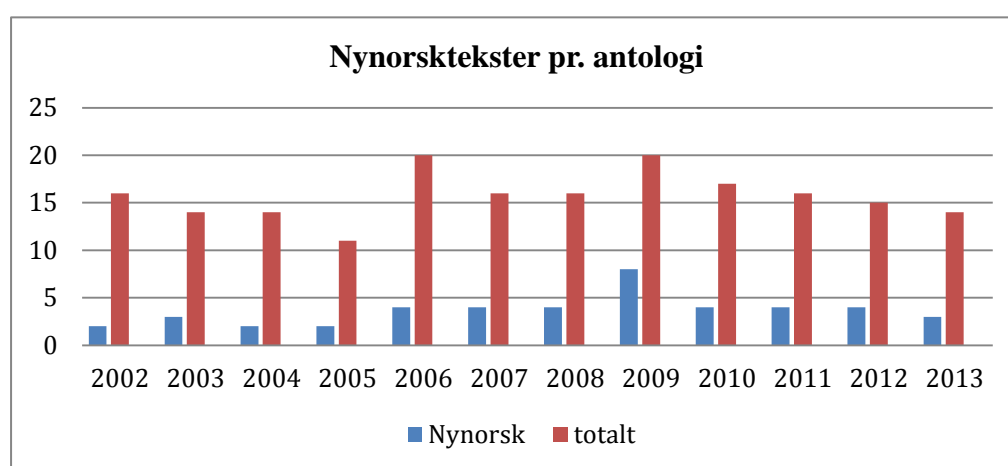
av tekstene i antologiene kommer fra andre forlag eller bidragsytere. Hver av dem har levert 1–5 bidrag hver.¹⁵

Nynorsk

Samlaget har, med noen få unntak, levert aksjonens tekstutdrag på nynorsk.

Foreningen lles inkluderer bidrag på både bokmål og nynorsk i tXt-antologiene.

Målloven som krever at 25 prosent av tekstene skal være på nynorsk.¹⁶

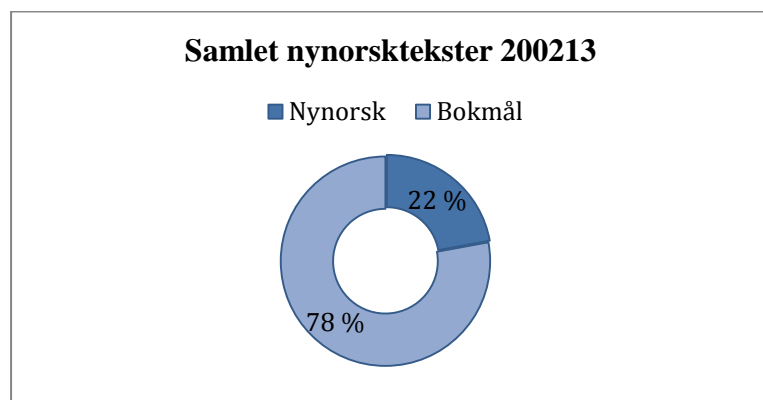
*Figur 2

Oversikten over antallet utdrag på nynorsk viser at ikke alle antologiene oppfyller Mållovens krav. Det gjelder for årene 2002–06, 2010 og 2013. Enkelte av disse samlingene har imidlertid forord skrevet på nynorsk, slik at nynorskkvoten øker. Det er imidlertid misvisende å regne forordet som en del av antologitekstene. Forordet er å regne som en informasjonstekst fremfor en tekst som skal bidra til leselyst.

¹⁵ Andre bidragsytere er: Akilles, Arneberg, Bazar, Bladkompaniet, Bonnier, Dansklærerforeningens forlag, Det norske bibelselskap, Dongery, Egmont, Jovel, Jippi, Kagge, Kolibri, Mangschou, Magikon, Minuskel, Oktober, Omnipax, Publica, Schibsted, Serieforlaget, Spartacus, Transit, Tun og nettbaserte tekster.

¹⁶ http://www.sprakradet.no/Tema/Spraklege_rettar/Maallova/Reglar/Kort_bm/

Fordelingen nynorsk–bokmål i alle antologibidragene 2002–13 ser slik ut:

*Figur 3¹⁷

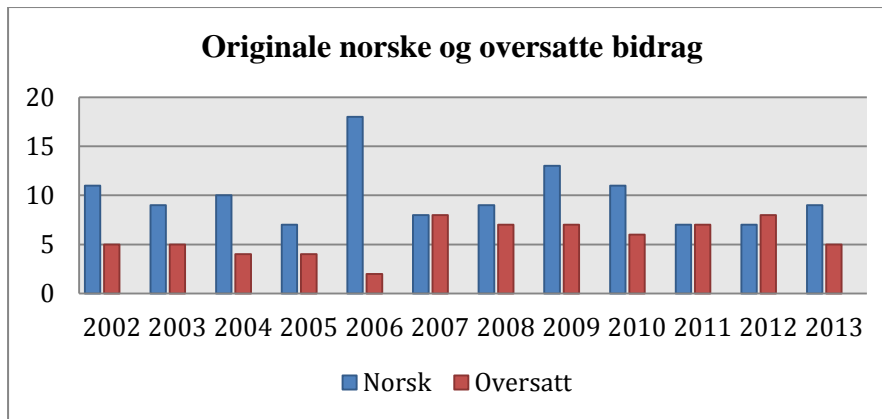
En nynorskandel på 22 prosent ligger noe under det Målloven krever. Foreningen !les vil med sin tXt-aksjon formidle ny litteratur til sine lesere, både på bokmål og nynorsk, og utdragene er som regel hentet fra bøker utgitt samme året eller foregående år som antologiene. Hvis man sammenligner antall nynorskutdrag med antall nynorske titler for ungdom totalt, er tXt-aksjonens nynorskandel faktisk dobbelt så høy. I årene 2010–12 var elleve prosent av utgivelsene for barn og unge i Norge på nynorsk (Arneberg 2013). Nynorskandelen viser seg også som høy med tanke på hvor mange elever i ungdomskolen som er nynorskbrukere. Som tidligere nevnt er det rundt 191 000 ungdomsskoleelever i Norge. Av disse er det i underkant 23 000 som har nynorsk som opplæringsmålform. Det utgjør tolv prosent av elevene.¹⁸

Norsk og oversatt litteratur

Med unntak av noen få tekster på andre språk, er alle utdragene i tXt-aksjonen publisert på norsk. Det er likevel ikke bare original norsk litteratur som formidles. Det finnes mange oversatte tekster både blant utdragene på nynorsk og bokmål.

¹⁷ To av tekstene som her er kategorisert under «bokmål» står på henholdsvis dansk og svensk, som er utdragenes originalspråk.

¹⁸ <https://gsi.udir.no/application/main.jsp?languageId=1>

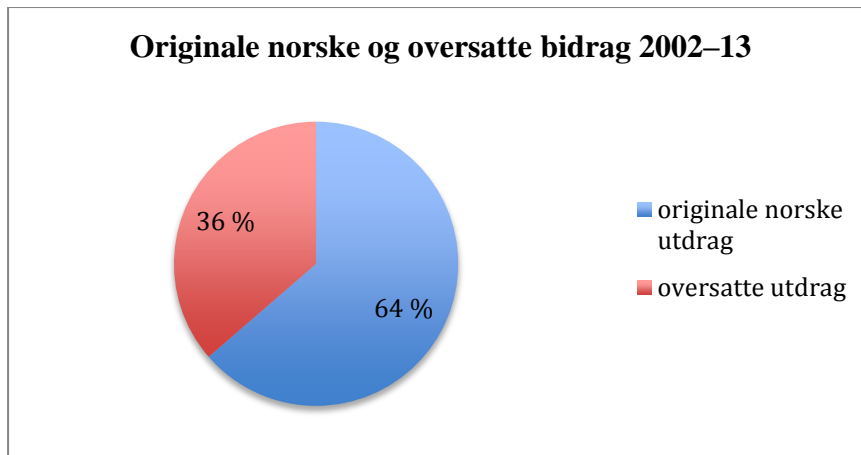

*Figur 4¹⁹

De originale norske tekstene dominerer søylediagrammet, men bildet varierer, og prosentdelen oversatte tekster har økt. I 2007 og 2011 var det like mange originale norske bidrag som oversatte i antologien, og 2012-antologien hadde en overvekt av oversatte tekster. Antologien *Fristil* (2006) skiller seg ut ved at den inneholder spesielt få oversatte tekster, kun to av 20 utdrag. En årsak til dette er at samlingen inkluderer seks originale norske sangtekster som hever antallet tekster totalt i antologien og bidrar til den store differansen mellom norske og oversatte tekster.

Antologiene 2002–13 inneholder totalt 189 tekster. Siden jeg her kun regner originale norske og oversatte tekster, og ikke de utdragene som er trykket på et annet språk, består oversikten av 187 tekster. Ved å samle alle de norske utdragene 2002–13, og sammenligne med antall oversatte utdrag, får man et helhetlig bilde av fordelingen.

¹⁹ I antologien *Den andre siden* fra 2008 finnes en av de norske tekstene også i oversettelse til urdu, arabisk og somali (jf. note 8). *Hjerterått* fra 2011 har to av tekstene i samlingen blitt trykket på originalspråkene, svensk og dansk. De er ikke med i denne statistikken, og telles ikke blant de 189 utdragene som tekstmaterialet består av (jf. note 17).

*Figur 5

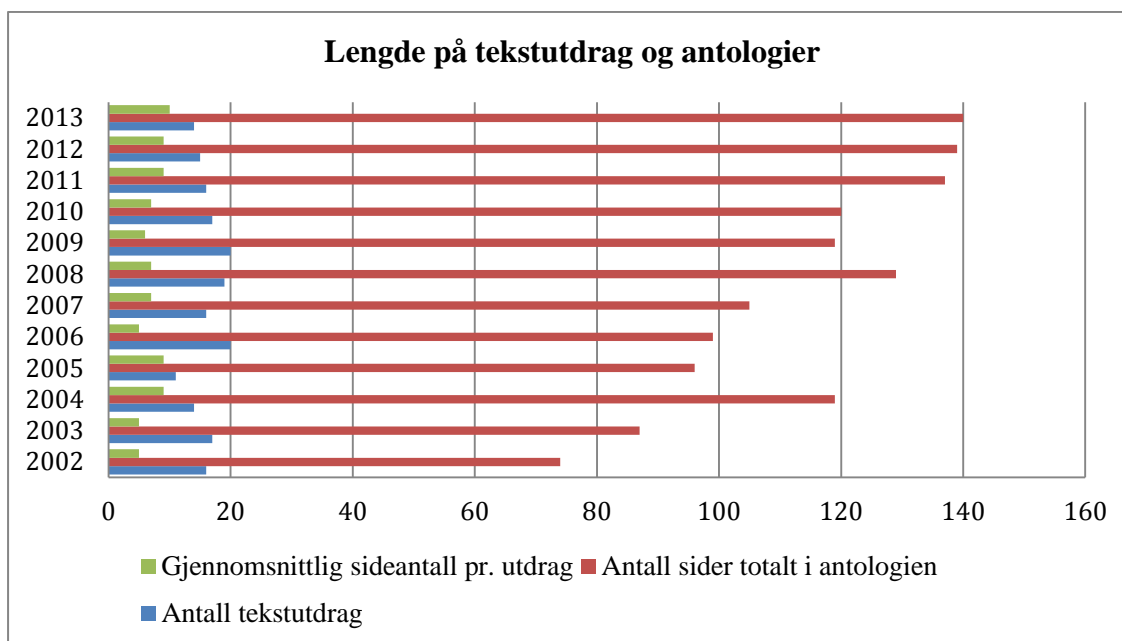
Sammenlignet med markedsstatistikk over utgivelser for barn og unge har Foreningen !les viet mer plass til norske utgivelser enn det som er tilfellet i den norske bokbransjen. Det utgis flere oversatte barne- og ungdomstitler enn originale norske verk. I årene 2010–12 var omkring 60 prosent av nye utgivelser for barn og ungdom oversatt litteratur (Arneberg 2013). Med tanke på den overvekten oversatt barne- og ungdomslitteratur har på forlagenes utgivelseslister, speiler 2011- og 2012-antologiene markedet mer enn de andre antologiene i tXt-aksjonen. Foreningen !les satser altså sterkere på norsk litteratur enn oversatt.

Antall utdrag og lengde på tekstene

Som nevnt innledningsvis skriver Astrid Roe og Wenche Vagle i «Kjønnforskjeller i lesingen – et dybdedykk i resultatene fra nasjonale prøver på åttende trinn fra 2007–2011» (2012) at tekstens lengde kan ha innvirkning på guttenes leseinnsats.

Resultatene fra de nasjonale prøvene gir indikasjoner på at de som i utgangspunktet er skeptiske til lesing, ikke presterer maksimalt når tekstene blir lange. De får vansker med å holde på konsentrasjonen (Roe og Vagle 2012).

Lengden på utdragene i antologiene varierer naturlig nok ettersom lengden avhenger av sjanger, hvilken del av boken utdraget hentes fra, og kapitellengden i det opprinnelige verket. Antall utdrag per antologi varierer også. En oversikt over sidetall og antall tekstutdrag gir et bilde på antologienes utvikling med hensyn til tekstlengde.

*Figur 6

I tidsrommet 2002–13 har sidetallet i antologiene økt betraktelig, og lengden på antologiene har nesten doblet seg. Antall tekstutdrag har ikke økt tilsvarende, og antologien fra 2013 inneholder faktisk færre utdrag enn antologien fra 2002.

Søylen som viser gjennomsnittslengde på utdragene må leses med bevissthet om at det faktisk er gjennomsnittet som er målt. I alle antologiene finnes noen kortere og noen lengre tekster. Likevel gir en slik måling gode indikasjoner på om det generelt dreier seg om en økning. Fra 2002 til 2013 har den gjennomsnittlige lengden på hvert tekstutdrag økt fra fem til ti sider. Det finnes med andre ord flere lange tekster i antologiene av nyere dato enn i de første.

Det er gode grunner til å satse på lange tekster i antologiene. På den ene siden dekker lengre mer av innholdet, og gir et bedre inntrykk av boken teksten hentes fra. Et lengre utdrag kan fremstå som mer helhetlig, og ved å lese flere sider er det kanskje større sannsynlighet for at eleven blir interessert i boken og vil lese videre i originalverket. Ønsket om å lese hele romanen kan være sterkere hvis utdraget gir et helhetlig inntrykk av hva boken handler om.

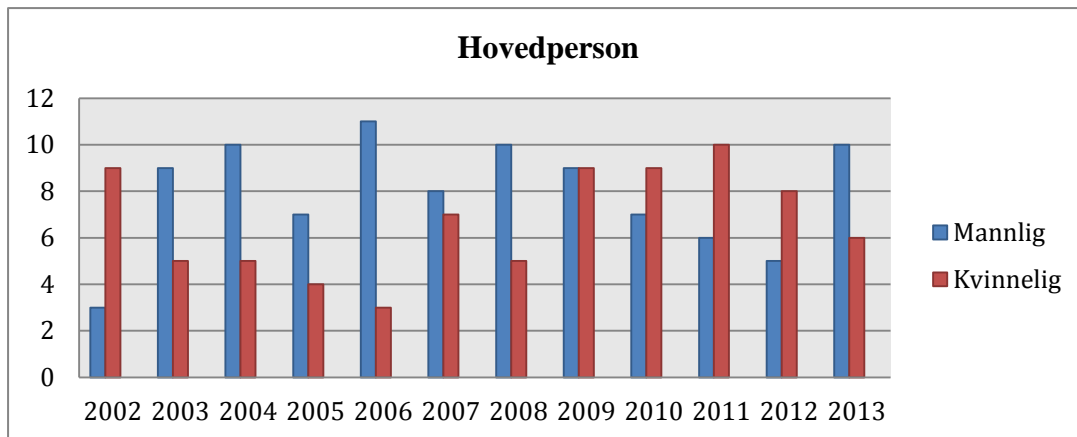
På den andre siden vil en antologi med mange lange tekster kunne virke mot sin hensikt, siden resultatene fra nasjonale prøver viser at guttene klarer seg bedre når

tekstene er korte. Det er følgelig ikke urimelig å anta at lange tekster kan medvirke til å ødelegge leselysten allerede før lesingen kommer i gang. Foreningen !les og tXt-aksjonen fokuserer på at lesing skal være lystbetont, men hva skjer med lysten hvis mange unge lesere mister motivasjonen fordi teksten virker uoverkommelig?

Antologiene 2004–06 inngår i det nasjonale satsingsprosjektet «Gi rom for lesning», der guttene som lesere skulle vies spesiell oppmerksomhet. *Fristil* (2006) har en gjennomsnittslengde på fem sider per utdrag. Det er et av de laveste gjennomsnittstallene blant alle antologiene, og bidragene kan antas å være mer overkommelig for de leserne som mister motivasjonen av lange tekster. *Fristil* har, som tidligere nevnt, mange lyrikkutdrag som bidrar til det høye antallet utdrag. Derfor kan gjennomsnittstallet være noe misvisende i dette tilfellet, og at når vi holder lyrikkbidragene utenfor øker søylen som illustrerer lengden. De andre to antologiene som ble utgitt under «Gi rom for lesning», har en gjennomsnittlig lengde per utdrag på ni sider. Med unntak av *Smak* (2013) som har ti sider, er disse to antologiene faktisk blant de samlingene som har høyest gjennomsnittslengde på tekstene. Hvordan har guttene, som «Gi rom for lesning» ville prioritere særskilt, reagert på dette? Antologier utgitt etter det statlige satsingsprosjektet ble avsluttet, har adskillig lavere gjennomsnittslengde.

Hovedpersonene

Det er ikke bare lengden på tekstene som er utslagsgivende for gutters resultater på PISA-undersøkelsen og nasjonale prøver. Allerede i de første leseundersøkelsene som ble gjennomført i Norge, viste det seg at guttene skårer høyere når de konfronteres med gutter som hovedpersoner. Det er viktig for gutteleseren at han har en hovedperson han kan identifisere seg med. Det samme gjelder ikke for jentene. Deres resultater avhenger ikke av identifisering på samme måte (Roe 2002).

*Figur 7

Figur 7 viser hvor mange tekster som har en gutt som hovedperson, og hvor mange som har jente som hovedperson. I diagrammet er de skjønnlitterære tekstene romanutdrag og novelle målt, samt diktene som har en tydelig kjønnet hovedperson. I tillegg har jeg også tatt med tegneseriene, siden det ofte er en sammensatt tekst av skjønnlitterær karakter. Faktatekstene som angir kjønn på de omtalte personene, teller også med i statistikken. I enkelte av de skjønnlitterære tekstene er det imidlertid vanskelig å avgjøre kjønnet på hovedpersonen, fordi bidragene har en jeg-forteller som ikke er identifisert, eller utdragene er for korte til at leseren danner seg et bilde av personen. Disse utdragene inngår ikke i diagrammet. Noen av tekstene har delt synsvinkel mellom jente og gutt, og blir i diagrammet regnet som en to hovedpersoner selv om de opptrer i samme tekst. I enkelte tilfeller, spesielt i fantasy-sjangeren, er hovedpersonen en overnaturlig skapning med menneskelige egenskaper. Bare hvis kjønnet tydelig fremgår, er teksten regnet med i diagrammet.

Oversikten over hovedperson og kjønnsfordeling viser en utvikling i jentenes favør. Bortsett fra *Smak* fra 2013 har alle antologiene siden 2009 hatt flest tekster med jente som hovedperson. Antologien fra 2011, *Hjerterått*, er den samlingen der jenteheltene får mest plass. Diagrammet peker i en retning som kan tolkes negativt for guttene, siden identifiseringsmulighetene deres minker. tXt-aksjonen har beveget seg bort fra gutteheltene. De tidlige antologiene hadde et klart flertall av

hankjønnspersoner, men senere har de kommet i mindretall. Guttene må lese flere tekster som handler om jenter, og erfaringen viser at de er lite motiverte for det. Bildet er imidlertid også på dette punktet noe variert. Tallene svinger fra det ene året til det andre, og *Smak* fra 2013 har en betydelig overvekt av guttehelter.

De tre «Gi rom for lesning» antologiene har alle en klar overvekt av guttehelter. Spesielt *Fristil* (2006) har et stort flertall tekster med gutter som hovedperson. Med tanke på ambisjonen til «Gi rom for lesning» om å øke leselysten og skape positive holdninger til lesing blant guttene, viser antallet mannlige hovedpersoner i antologiene 2004–2006 at guttene har et godt utgangspunkt for å finne helter de kan identifisere seg med. Kvinnelige hovedpersoner har fått forholdsvis liten plass i nettopp disse tre antologiene, men antallet øker etter hvert.

Forfatterne

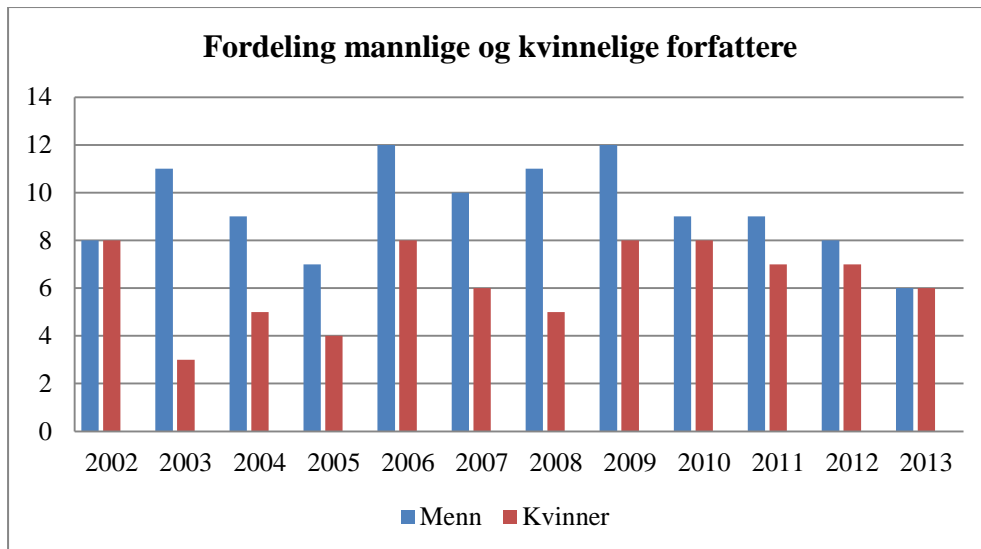
Kåre Kverndokken skriver at ungdomslitteraturen er preget av en overvekt av jentetitler og kvinnelige forfattere (Kverndokken 2013). Kvinner har tidligere blitt sett på som bedre egnet enn mannlige kolleger til å skrive for unge lesere da det tradisjonelt sett har vært kvinnene som har mest å gjøre med omsorgen for barna (Andreassen 2006). Utgivelsestallene som Norsk barnebokinstitutt (NBI) opererer med, viser at kvinner utgir flere barne- og ungdomsbøker enn menn, og slik har det vært i en årrekke, men antallet mannlige barne- og ungdomsforfattere øker stadig.²⁰

Antologiene i tXt-aksjonen presenterer smakebiter på ny litteratur for ungdom. Så lenge kvinnelige forfattere utgir flere barne- og ungdomsbøker burde vi kunne anta at de også dominerer antologiene.

---

²⁰ <http://barnebokinstituttet.no/artikkel/1370/statistikk-over-bokutgivelser-barn-og>

*Figur 8²¹

Antologiene i tXt-aksjonen tenderer faktisk i motsatt retning av hva informasjonen fra NBI forteller oss. Tidlige antologier viser en klar overvekt av mannlige forfattere, til tross for at de kvinnelige forfatterne i stor grad dominerte markedet. Etter 2009 har stadig flere kvinnelige forfattere fått plass i antologiene, og *Smak* fra 2013 viser, akkurat som *Tekst blir bilde* fra 2002, lik fordeling mellom mannlige og kvinnelige forfattere. Antologiene i denne undersøkelsen starter og avslutter med likestilling, men har hatt mannlig dominans i alle antologiene som befinner seg mellom disse to. Antallet kvinnelige forfattere har likevel økt, og det har skjedd mens bransjen ellers har fått flere mannlige forfattere. Antologienes historie speiler ikke markedet på dette området.

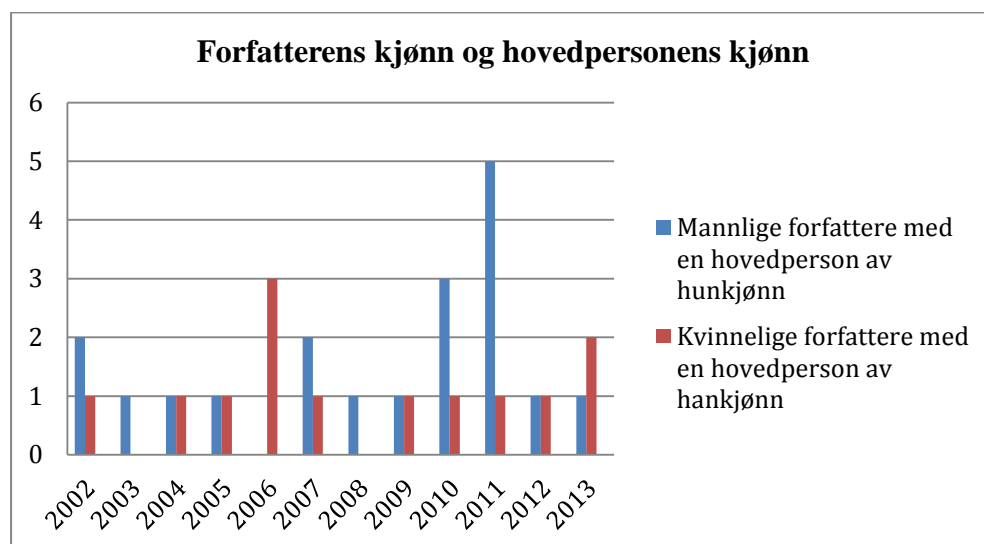
Hovedperson og forfatter

Økningen av jenteprotagonister i antologiene, kan ha en sammenheng med at antallet kvinnelige forfattere også øker. Samtidig viser antologien *Smak* fra 2013 en overvekt av guttehelter, til tross for den jevne fordelingen mellom kvinnelige og mannlige

²¹ Enkelte av tekstene er skrevet av to forfattere, en av hvert kjønn. De er ikke medregnet i diagrammet.

forfattere. At det finnes flere guttehelter enn mannlige forfattere tyder på at flere kvinner skriver om og for gutter.

Figur 9 viser antall tekster i antologiene der forfatteren har en helt med motsatt kjønn av sitt eget.

*Figur 9

Størst økning har det faktisk vært blant de mannlige forfatterne som skriver om jenter. Dette diagrammet gjenspeiler de tendensene vi tidligere har sett med hensyn til helt og kjønn. *Hjerterått* fra 2011 er den antologien der differansen mellom «guttetekster» og «jentetekster» er størst i jentenes favør. I tillegg til at flere kvinnelige forfattere får innpass i antologiene, skriver flere mannlige forfattere om jenter. Begge deler bidrar til at det er klart flest utdrag med jentehelter i *Hjerterått*. I *Smak* fra 2013 er det motsatt, men med mindre differanse. Der skriver flere kvinnelige forfattere om gutter, og samlingen har flest tekster med guttehelter.

Av «Gi rom for lesning»-antologiene er det spesielt *Fristil* (2006) som skiller seg ut. I tillegg til at samlingen har en sterk overvekt av mannlige forfattere, er det også den samlingen som har flest tekster med guttehelter som er skrevet av kvinner. Ved å se disse to faktorene i sammenheng, både kjønn på forfatterne og hvilket kjønn de skriver om, kommer det tydelig frem årsaker til at *Fristil* (2006) har en overvekt av mannlige helter.

Det *er* en viss sammenheng mellom kjønn på forfatter og kjønn på hovedperson, men det forteller ikke hele sannheten. Mange forfattere skriver om et annet kjønn enn sitt eget.

Fiksjon, fakta og sammensatt tekst

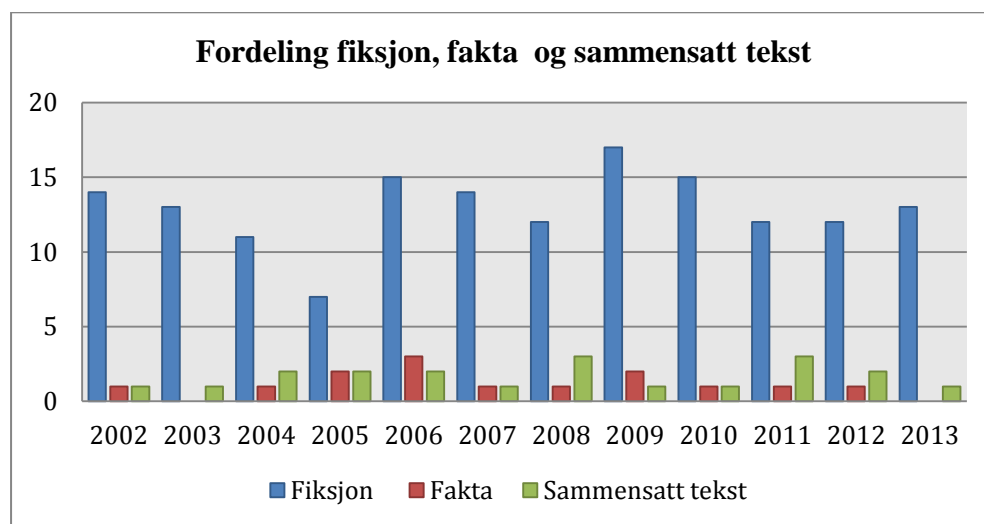
Astrid Roe og Wenche Vagle skriver at kjønnsforskjellene er lavere når elevene testes i sakprosa enn i skjønnlitteratur. Likevel kan det virke som om elevene generelt er sterkere i skjønnlitteratur da gjennomsnittresultatene på de nasjonale prøvene er lavere i sakprosa. Til tross for at elevene skårer dårligere, viser resultatene at noen av de journalistiske tekstene som har tematikk som appellerer til guttene, faktisk har en kjønnsforskjell i guttenes favør (Roe og Vagle 2012). Tekstene med lav kjønnsforskjell har en annen form enn de skjønnlitterære romanutdragene eller novellene. Resultatene fra PISA 2009 viste at de tekstene med forholdsvis lav kjønnsforskjell er dominert av lister, grafer, diagrammer, tabeller og korte skjematisk tekst. Guttene skårer tett opptil jentene når de testes i de tekstene som er skrevet på en journalistisk engasjerende måte med innslag av fortelling, spenningsoppbygging, «action» og replikker (Kjærnsli og Roe 2010).

I artikkelen «Jeg leser aldri – men jeg leser alltid. En kvantitativ undersøkelse av gutter som lesere» (2005) har Trude Hoel og Lise Helgevold snakket med 61 gutter i alderen 11–17 år om lesing. Mange av informantene deres oppfatter det å lese som å være ensbetydende med å lese skjønnlitteratur. Guttene leser mye, men de ser ikke på seg selv som lesere, siden det er noe de forbinder med skjønnlitterære bøker. Mange av guttene fremstod likevel som nyttelesere. De leste for å tilegne seg nyttig informasjon. Når de ble bedt om å trekke frem en sjanger de leste for nytelsen skyld, ble gjerne tegneserier nevnt. De som karakteriserte seg selv som ikke-lesere, fortalte at de likte å lese tegneserier (Hoel og Helgevold 2005).

Gjennomgangen av leseundersøkelsenes oppgaver viser at guttene skårer like høyt som jentene på oppgaver som inneholder mindre tekstmasse og mer tabeller, kart og skjemaer. Antologiene i tXt-prosjektet inneholder bare faktatekster som er skrevet som sammenhengende tekst. Ingen av dem har bilder, grafer eller lister. Enkelte av dem har innslag av faktabokser eller sitater, som vi kan kjenne igjen fra journalistikken. Bak søylen for faktatekster skjuler det seg forskjellige sjangre.

Tekstene kan være skrevet i som blogg, biografisk fremstilling av en person eller hendelse, eller som en informativ tekst om et emne.

Sammensatte tekster inkluderer her både tegneserier og illustrerte romanutdrag. Noen av utdragene inneholder forholdsvis mye tekst, men felles for de sammensatte tekstene er at utdragene omfatter bilder som teksten kan knyttes til.

*Figur 10

Antologiene i tXt-aksjonen er overveldende dominert av skjønnlitteratur. Antall faktautdrag i antologiene er lavt i hele undersøkelsesperioden. Enkelte av antologiene har ikke innslag av faktatekster overhode.

Sammensatte tekster er imidlertid representert i alle antologiene. *Fristil* fra 2006 har flest faktatekster. Spennvidden mellom dem er stor, fra bloggutdrag til en artikkel om døden. Siden faglitteratur for barn og unge er meget variert, i likhet med skjønnlitteraturen, betyr det lave innslaget av faktatekster at bredden ikke blir tilstrekkelig representert. I antologiene *Dramatisk* (2003) og *Smak* (2013) finnes det ikke noen faktatekster i det hele tatt, bare skjønnlitteratur.²²

Hovedsakelig inneholder alle antologiene én tegneserie og en til to illustrerte romanutdrag. Variasjonen er stor også her. Tegneseriene har gjerne unge helter og et spennende innhold. I flere av antologiene er tegneseriene trykket på et finere papir.

²² I 2013 lanserte Foreningen !les lanserte sakrosamagasinet *Faktafyk*.
<<http://faktafyk.no/om-faktafyk/>>

Dette bidrar til å gi tegneserien en særegen plass i samlingen.

De illustrerte prosabidragene fremstår generelt som mindre avanserte og spennende. Flere av dem synes å være beregnet på en yngre lesergruppe enn tXt-aksjonens ungdomselever. *En pingels dagbok: Hundedager* og *Svein og rotta på hesteryggen*, fra henholdsvis 2011 og 2004, er eksempler på sammensatte tekster i antologiene som opprinnelig er bregnet på yngre lesere. Målgruppen for Svein og Rotta-serien er av forlaget Aschehoug definert som 6–9-åringer.²³

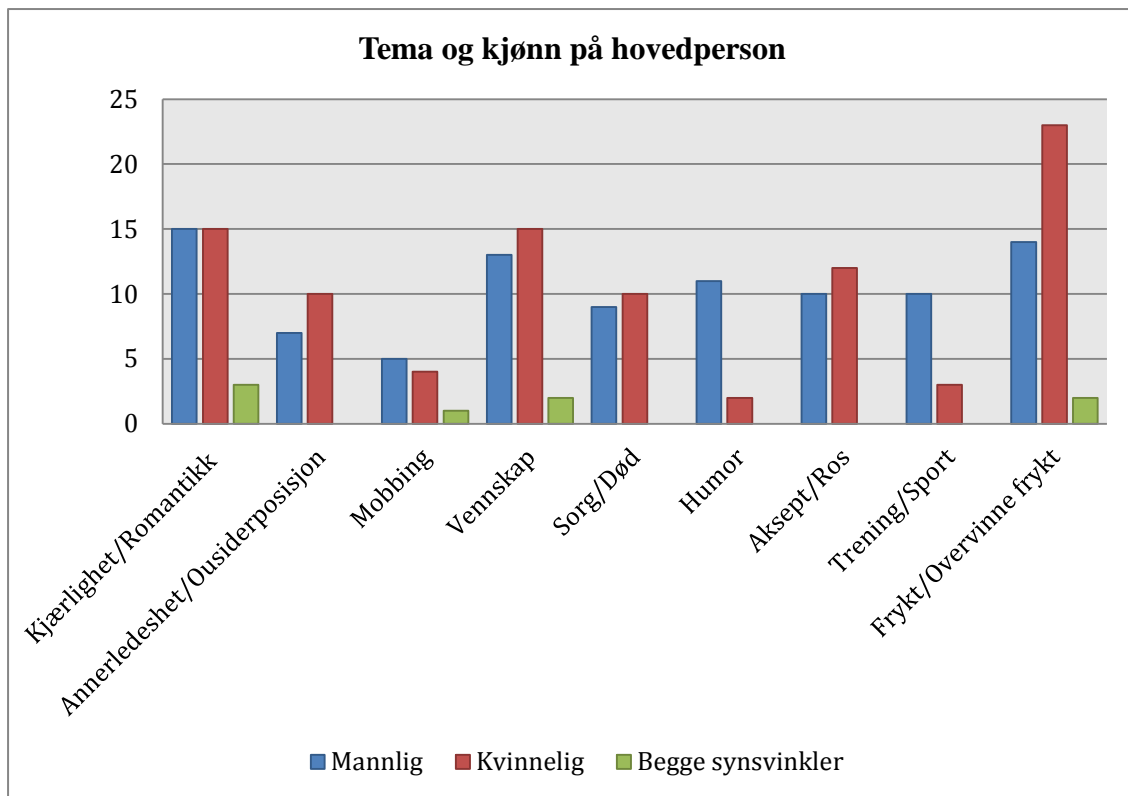
Tematikk og kjønn

Skoleforskere som Astrid Roe og Kåre Kverndokken argumenterer for at tekstenes emne, tematikk og hovedperson i tillegg til forfatterens kjønn, er avgjørende for engasjement og leseutbytte hos guttene. PISA-resultatene underbygger disse påstandene. Det kan være problematisk å diskutere begreper som «guttetematikk» og «jentetematikk». Likevel er det interessant å undersøke hva slags tematikk som i tekstene knyttes til henholdsvis jente- og guttehelter. I overensstemmelse med utbredte stereotypier har de fleste en formening om hva gutter liker og hva jenter liker. Skoleforskerne legger også opp til en tanke om guttetelema og jentetelema når de skriver at man med sikkerhet kan si at guttene skårer bedre på leseprøvene når tekstene inneholder emner som engasjerer dem.

Tematikken i utdragene varierer naturlig nok mye, men jeg har først og fremst jaktet på gjengangere. Av søylediagrammet (Figur 11) fremgår de temaene som oftest går igjen. Mange av tekstene inneholder flere gjengangere, og telles derfor flere ganger i oversikten. Søylediagrammet under viser tematikk koblet til kjønn på helten.

---

²³ <http://www.aschehoug.no/nettbutikk/aco-boker%7C%7Cbarneboker%7C%7C6-9-aar.html?p=3>

*Figur 11

De ni gjennomgangstemaene er alle representert i tekster med hovedpersoner av begge kjønn. Det er altså ingen av disse som er forbeholdt bare ett av kjønnene. Noen av temaene finnes i tekster der en helt av hvert kjønn er tillagt synsvinkelen.

De temaene som viser den største kjønnsforskjellen i guttenes favør er «Trening/Sport» og «Humor». Men totalt er det bare 43 av de 189 tekstene som handler om trening og sport. At de har en overvekt av guttehelter er neppe overraskende siden sport gjerne regnes som en av guttenes største interesse, og bak verdien i diagrammet skjuler det seg flere tekster om fotball. Mer interessant i denne sammenhengen kan det være å se på de tre tekstene som skjuler seg bak søylen med jentehelter. Det ene bidraget handler om en jente som spiller fotball, mens de to resterende sportsbidragene handler om dans og ridning. Utvalget bekrefter dermed en stereotypisk oppfatning om hva som er jentesport og hva som er guttesport, og at jenter ikke oppfattes å bry seg særlig om sport.

Humor er også en tematikk der jentene får liten plass, men relativt mange tekster har humoristiske bidrag. Det er fristende å spørre om jenter ikke er morsomme eller bryr seg om humor, og at en humoristisk tekst fordrer en mannlig hovedperson

for at den skal være morsom. Flere har pekt på at den humoristiske teksten appellerer spesielt til gutter. Terje Torkildsen skriver i «Latter og lese lyst» (2008) om viktigheten av å finne gode humoristiske tekster til guttene som et tiltak for å skape mer lese lyst. Historisk har det komiske blitt definert som folkelig og lavkulturelt, og har følgelig ikke vært et interessant studieobjekt for humanvitenskapen eller i skolesammenheng. J. A. Appleyard skriver i boken *Becoming a Reader. The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood* (1991) at humor i likhet med krim kan fungere som en kjønnsoverlappende sjanger i ungdomslitteraturen og appellere til både gutter og jenter i denne aldersgruppen. Tendensene er likevel at jenter velger mer romantikk og kjærlighetshistorier, mens guttene på sin side velger eventyr og science-fiction, og tekster om krig og sport (Appleyard 1991). Andelen mannlige hovedpersoner i tXt-aksjonen humortekster gir likevel et inntrykk av at dette er en sjanger der tXt-aksjonen henvender seg til guttene, til tross for at det kun er snakk om totalt bare 13 av 189 tekster.

Appleyard skriver at jentene tradisjonelt velger romantikk og kjærlighetshistorier. Da er det interessant å konstatere at tekstene som omhandler kjærlighet og romantikk har like mange guttehelter som jentehelter. Noen av tekstene tar opp tema fra begge kjønns synsvinkler. Kjærlighet og forelskelse er ikke et tema guttene trekker frem som lystlitteratur.

Tilhørighet og vennsforhold eller det motsatte er tema som i forskjellige former går igjen i antologiene. Tematikken er representert med flest jentehelter, til tross for at dette ikke burde være problemstillinger som er mer forbeholdt jenter enn gutter.

«Mobbing» og «Sorg/Død» er også tematikk som stadig kommer igjen i antologitextene. Dette er gjerne tematikk som interesserer ungdommer fordi de har kommet til en fase i livet der de ønsker mer kompleks og realistisk litteratur. Disse mørke temaene appellerer til ungdom fordi ungdommer har oppdaget at konvensjonene for barnelitteraturen ikke matcher kompleksiteten i de erfaringene de gjør seg på dette tidspunktet i livet (Appleyard 1991).

Frykt, eller å overvinne frykt, er en tematisk gjenganger i antologiene. Det er forskjellige former for frykt om skildres, og frykten skildres gjerne forskjellig avhengig av om det er en gutt eller jente som er hovedperson. Guttenes frykt er noe tettere knyttet til spenning og action, mens jentenes frykt ikke er like dramatisk. Forfatter Arne Svingen mener at av alle de elevene han har snakket med på sine

skolebesøk vil 80 prosent av dem ha spenning, uansett kjønn.²⁴ Til tross for at frykt skildres noe ulikt i tekstene med jentehelter enn i tekstene med guttehelter, bidrar fryktelementet til å skape en nerve i teksten. Appleyard peker på at ungdommene stiller høye krav til at teksten skal holde fast på leseren. De krever en tekst som er drivende, og som samtidig får deg til å lure på hva det er som skjer, hva blir neste trekk (Appleyard 1991). Det er jenteheltene som topper parameteren «Frykt/Overvinne frykt». Kanskje er de generelt reddere enn guttene?

Oppsummering av funnene

Kartleggingen av antologiene i skjemaene bærer preg av parametere som kan deles i to hovedgrupper. Den ene kategorien viser til guttene og hva som får dem til å lese mer, mens den andre gruppen tenderer i litteratursosiologisk retning. Med tanke på denne oppgavens problemstilling vil de funnene som peker mer direkte på gutter og leselyst, spille den viktigste rollen. En kartlegging av tXt-antologiene ved hjelp av skjema og diagrammer har ført frem til følgende hovedfunn:

For det første har lengden på både antologier og tekstbidrag økt. Antall sider i samlingen har økt til nesten det dobbelte fra 2002 til 2013. Antall bidrag varierer noe fra ett år til et annet, men øker ikke totalt sett. *Tekst blir bilde* (2002) har 16 tekstutdrag, mens *Smak* (2013) har 14 tekstutdrag.

For det andre viser undersøkelsen at antall jentehelter har økt. De tidlige samlingene, inkludert ”Gi rom for lesing”-antologiene, har en overvekt av tekster med guttehelter. Før 2009 er det bare *Tekst blir bilde* fra 2002 som har flest jenter som hovedpersoner. Etter 2009 er det imidlertid omvendt. Da er det bare *Smak* fra 2013 som har en overvekt av gutter som hovedpersoner.

For det tredje er det med to unntak flest mannlige forfattere i alle antologiene, men de kvinnelige forfatterne har økt. I *Smak* fra 2013 er antallet bidrag likt fordelt mellom mannlige og kvinnelige forfattere.

For det fjerde har antall faktatekster vært gjennomgående lavt, fra ingen til tre bidrag, i alle de antologiene jeg har kartlagt. Sammensatte tekster er derimot representert i alle samlingene. I likhet med faktatekstene dreier det seg imidlertid om

---

²⁴ <http://arnesvingen.wordpress.com/gutter-og-lesing>

få sammensatte bidrag per antologi, fra én til tre tekster.

For det femte er spennvidden i tematikken stor, men følgende tema er hyppigst forekommende: «Frykt/Overvinne frykt», «Vennskap», «Kjærlighet» og «Aksept/Ros», deretter følger «Annerledeshet/Outsider», «Humor», «Trening/Sport» og «Mobbing». Av de 189 bidragene handler 13 av tekstene om trening eller sport. Ti av disse 13 bidragene har en gutteheld. Generelt er det ikke noe ved tematikkvalgene som viser en spesiell omtanke for guttene.

For det sjette har forlagene Cappelen Damm, Samlaget, Gyldendal og Aschehoug stått for om lag 75 prosent av de totalt 189 bidragene som antologiene utgitt i perioden 2002–13 utgjør, mens 24 andre forlag og noen nettbaserte tekster har bidratt med den resterende fjerdedelen.

For det sjuende viser kartleggingen at nynorskandelen er på 22 prosent. Dette tallet er dobbelt så høyt som nynorskandelen blant utgitte norske barne- og ungdomstitler.

For det åttende inneholder tXt-aksjonen 64 prosent norske tekster og 36 prosent oversatte tekster. Situasjonen i bokbransjen er motsatt med rundt 60 prosent oversatte barne- og ungdomstitler i årene 2010–2012 mot 30 originale norske. Utviklingen over tid viser at andelen oversatte tekster har økt.

Paratekstene

Foreningen !les sine tXt-antologier utgis som en årlig pocketbok. Den ferdige tekstsamlingen er et resultat av mange valg både med hensyn til hvilke utdrag antologien skal inneholde, og hvordan tekstene skal formidles. Den paratekstuelle utformingen spiller også en viktig rolle i arbeidet med å skape leselyst blant ungdom. Paratekstene kan gi mer eller mindre tydelige indikasjoner på hva slags antologi det dreier seg om, og hva leseren kan forvente seg av tekstinholdet. Ettersom jeg i denne oppgaven ikke bare undersøker de tolv antologiene og 189 bidragene med tanke på målgruppen generelt, men også med perspektiv på gutter spesielt, preges også analysen av paratekster av at guttene regnes som én mottakergruppe og jentene en annen. Tidvis er det imidlertid mest hensiktsmessig å analysere gutter og jenter som en samlet gruppe. De paratekstene jeg kommer til å vie spesiell oppmerksomhet, er 1) omslag og tittel, 2) introduksjonstekst, 3) ikonbruk og 4) henvisning til forfatter og nettsider.

Utforming av bokomslag og andre paratekster kan, ifølge Gérard Genette, defineres som en retorisk handling. Paratekstene fungerer som «piler» eller «tjenere» som viser vei til selve litteraturen. Det opprettes en kobling mellom leser og tekst. Parateksten, og da spesielt omslaget, «snakker» til leseren, og fungerer som en «terskel» (Genette 1987). Vil leseren, med sin smak og sine forventninger, tre over terskelen som Foreningen !les oppretter i antologiene og lese tekstene?

Omslag og tittel

På bokomslaget fungerer tekst og bilde sammen. I forbindelse med antologiutgivelser er det spesielt utfordrende å velge omslag og tittel som harmonerer med teksten, siden verket inneholder mange tekster som varierer i sjanger og tematikk. Tittelen skal med ett, eller noen få ord, summere opp alle tekstene i en slags paraplyoverskrift.

Omslag er generelt gjerne designet med tanke på å skulle selge. Det skal fange leserens oppmerksomhet i butikkvinduet eller bokhylla. Akkurat salgseffekten gjelder ikke i forbindelse med tXt-antologiene, som jo er gratis, men de skal uansett

fange interessen til en stor og sammensatt lesergruppe.

Å betrakte et bokomslag som en terskel beskriver godt omslagets funksjon: en dør som leseren har lyst til å åpne fordi døren gir inntrykk av det som befinner seg bak, er interessant. Blant leseaksjonens deltakere er det et mangfold av elever som skal skride inn i teksten, og designeren av omslagene har en utfordrende oppgave. Samtidig som tittelen og designet på tXt-antologiene skal appellere til en bred og variert mottakergruppe, vil leserne ha forventninger om at omslaget også antyder noe om innholdet.

Generelt kan man si at tXt-aksjonens omslag er fargerike og iøynefallende, og at tittelen er skrevet med stor font. Antologititlene er også navnet på det gjeldende års aksjon. I tillegg til antologien omfatter den årlige aksjonen konkurranser, lærerveiledning, lydbok og ekstramateriell. Aksjonen har dessuten en egen lanseringsdag. Arbeidet Foreningen !les, skolene og bibliotekene legger ned i aksjonen utgjør det man benevner «årets leselystaksjon». Antologiene er likevel å oppfatte som selve fundamentet i leselystaksjonen. Det er ved hjelp av tekstene leserne skal fanges. Uten tekstene hadde det ikke vært noe å skape leselyst ut i fra.

For å kunne skissere en eventuell utvikling i aksjonens omslag, har jeg valgt å undersøke omslagene på de tre antologiene som var en del av den offentlige satsingen «Gi rom for lesing» 2004–06, og omslagene på de tre siste antologiene, 2010–13. Under «Gi rom for lesing» var guttene utpekt som «satsingsområde», men prosjektet som sådan omfattet selvsagt begge kjønn. Også etter at tilknytningen til det statlige prosjektet var avviklet, har Foreningen !les definert gutter som en gruppe det sates særskilt på. I senere tid har ikke Foreningen !les vært bundet til et offentlig prosjekt på samme måte, og PISA 2009 og 2012 viste ingen signifikant forbedring på guttenes lesekompetanse og lesevaner (Kjærnsli og Roe 2010; pisa.no). Jeg har også valgt å ta med antologien *Den andre siden* fra 2008 som et eksempel på forholdet mellom antologiens omslag og tittel, og det tekstutvalget som finnes i boken. Antologien fremstår som et godt egent eksempel for en slik analyse.

Omslagene 2004–2006

Besettelse (2004)

*Figur 12) Omslag: *Besettelse* 2004²⁵

Illustrasjonen og tittelen på *Besettelse* fra 2004 (Figur 12) dekker hele flaten, og bildet har en tydelig sammenheng med overskriften. Fargene er mørke og duse, og personen på bildet gir inntrykk av å være besatt. Omslaget gir assosiasjoner til grøss og noe overnaturlig, og lynet i bakgrunnen forsterker inntrykket av at leseren kan ha noe skummelt i vente. Kjønnnet på personen er ikke nødvendigvis gitt, selv om den tynne trøyen og sminken lettere gir assosiasjoner til en jente fremfor en gutt. I forordet til antologien ønsker ansvarlig redaktør for utgivelsen Aslak Sira Myhre «lesaren vel møtt til å verta besatt» (*Besettelse*, s. 5).

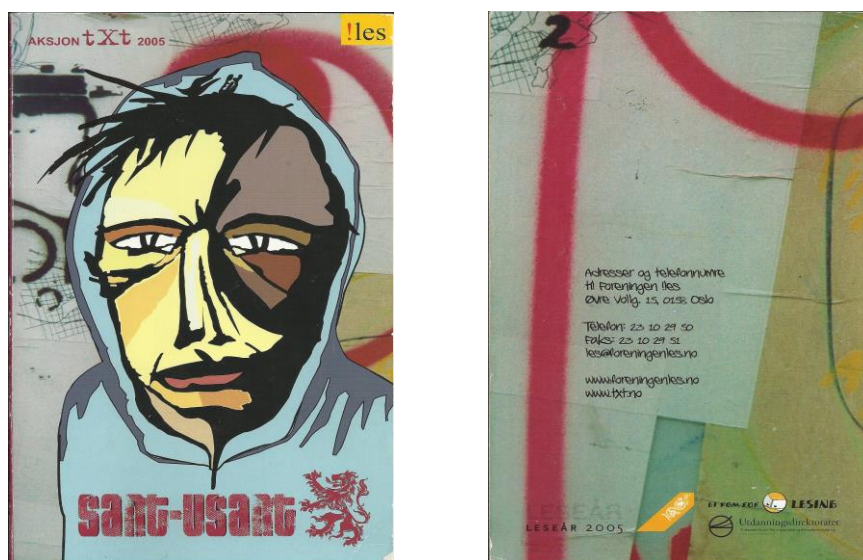
I farger og font har ikke bildet noe spesifikt kjønnnet preg, men det legger klare føringer med hensyn til tolkning av tittelen. Som leser kan man bli ledet til å tenke at denne antologien inneholder en samling utdrag som handler om mystiske, skumle og overnaturlige hendelser. I min kartlegging av *Besettelse* (2004),²⁶ fremgår det imidlertid at ingen av tekstene handler om besettelse, selv om noen av dem handler om frykt og spenning.

²⁵ Ansvarlig for omslaget: Christine Blass

²⁶ Se vedlegg 3

Antologiens 14 utdrag har en gjennomsnittslengde på ni sider, og det er dobbelt så mange tekster med guttehelt som med jentehelt. Samlingen har et klart overtall av mannlige forfattere.²⁷

sant-usant (2005)

*Figur 13) Omslag: *sant-usant* 2005²⁸

sant-usant fra 2005 har en forside som er mer preget av farger enn forgjengeren. Illustrasjonen dekker hele flaten, og bakgrunnsdesignet fra forsiden kommer igjen på baksiden. Den gjengitte figuren er en gutt med hettejakke i graffitiomgivelser. Omslaget har duse farger, og tittelen er skrevet med rød og tydelig font. Bak tittelen er det en kinesiskinspirert løve. Koblingen mellom tittel og omslagsdesign er ikke like opplagt som i *Besettelse*. Både på grunn av graffiti-bruken og gutten, kan man argumentere for at denne boken henvender seg mer til ungdomsguttene enn det *Besettelse* synes å gjøre. Omslaget har et ungdommelig preg, men antyder lite om hva leseren kan vente seg av tekster i antologien.

Forordets forfatter, og antologiens redaktør, Aslak Sira Myhre forklarer tittelen: «Nokre er sanne forteljingar, nokre er romanar og fantasi, og nokre veit ein ikkje om er sanne eller usanne» (*sant-usant*, s. 5) Myhre etablerer en kobling til

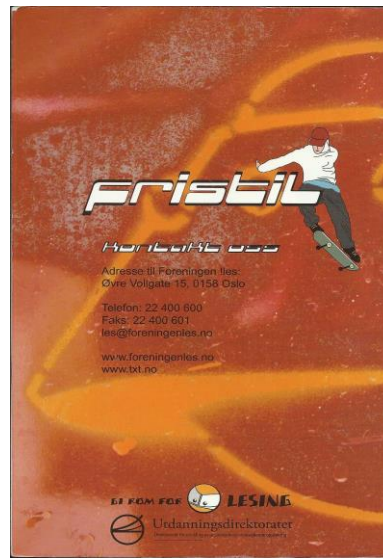
²⁷ Se vedlegg 3

²⁸ Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

tittelen, men han skriver ingenting om tematikk. Det ungdokulturelle preget på omslaget kan sies å stå i motsetning til enkelte av tekstene, kanskje særlig utdraget fra *Svein og Rotta på hesteryggen* (2004), av Marit Nicolaysen, er beregnet på langt yngre barn enn det aksjonen sikter seg inn mot. For elever på åttende, og ikke minst tiende, trinn vil utdraget fremstå som heller barnslig. Den ungdommelige forsiden kan også være noe misvisende med tanke på utdraget fra boken *Doppler* (2004) av Erlend Loe. Til tross for den enkle og naivistiske stilen er *Doppler* en roman for voksne som krever velutviklet ironi og forståelse.

Utdragene i antologiene har en gjennomsnittslengde på ni sider. Syv av bidragene har gutteheldt, og fire av tekstene har jenteheldt. I likhet med *Besettelse* (2004) har *sant–usant* (2005) et klart flertall mannlige forfattere.²⁹

Fristil (2006)

*Figur 14) Omslag: *Fristil* 2006³⁰

Figur 3 viser omslaget til antologien *Fristil* (2006). Nærmest hele forsideflaten fremstiller en tegnet jente, og baksiden viser en gutt på skateboard. Jenta hører på musikk, og hun har en definert stil. I bakgrunnen kan det, i likhet med *sant–usant–*

²⁹ Se vedlegg 4

³⁰ Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

omslaget, skimtes noen graffitistreker. Fargene på 2006-omslaget er noe lysere enn de foregående, og begge kjønn er representert på omslaget, om enn i forskjellig størrelse. Omslaget kan gi assosiasjoner til skatemiljøet og graffitimiljøet, i tillegg til at musikken får sin plass. Forsiden isolert sett vil nok ha et mer feminint preg enn *santusant* (2005), men jenta er ingen typisk pyntedukke. Hun har et tøffere uttrykk.

Hodetelefonene og notene i bakgrunn gir inntrykk av at denne samlingen har fokus på musikk, noe som da også stemmer godt med innholdet. Antologien inneholder flere sangtekster, i tillegg til at den inneholder utdrag fra såkalt «battling». Battling er en form for rap-konkurrans der deltakerne rapper mot hverandre, men skateboardet på baksiden finner ikke leseren igjen i tekstene.

I forordet fremhever antologiens redaktør, Vibeke Røgler, musikktekstene i den grad at leseren kan få inntrykk av at det ikke finnes noe annet i tekstsamlingen. «Boka du sitter med, er som en samleplate med smakebiter av hva som finnes. Noen liker hiphop, mens andre bare hører på svartmetall.» (*Fristil* s. 5) Antologien inneholder imidlertid også 14 tekster, omtrent 2/3 av utdragene, som ikke har noe med musikk å gjøre.

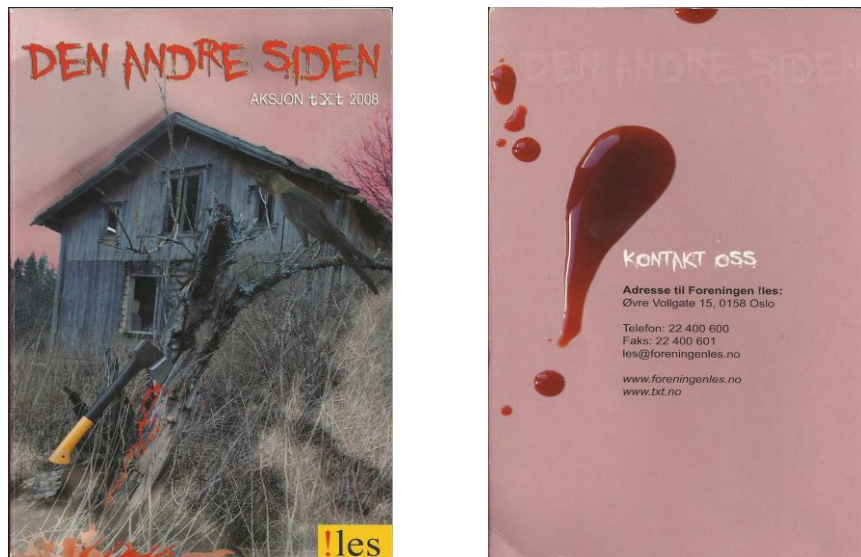
Antologiens 20 utdrag har en gjennomsnittslengde på 5 sider. Hele 11 av har en guttehelt, og bare tre av dem har jentehelt, men de resterende bidragene har en form der hovedpersonen ikke er tydelig. Samlingen har tolv mannlige forfattere mot åtte kvinnelige.³¹

---

³¹ Se vedlegg 5

Den andre siden (2008)

*Figur 15) Omslag: *Den andre siden* (2008)³²

Med *Den andre siden* (2008) har Foreningen !les forlatt graffitidesignet, men igjen fått et skummelt og dystert omslag. Forsiden er preget av uhyggelig stemning, og gir assosiasjoner til et typisk grøssertema. Tittelen er skrevet med en bloddryppende farge og font, og det renner blod fra øksen som er plantet i det døde treet. Stemningen i bildet indikerer at det går mot natt. Ravnene er kjent for sin illevarslende symbolikk, og denne raven har slått seg ned i treet, på skrå over øksen. I det falleferdige huset i bakgrunnen kan en lysstripe skimtes i annen etasje, og i første etasje kan man se konturene av gråkledd mann. Bloddråpene på baksiden støtter opp om skrekkfilmassosiasjonene.

Redaktør Ketil Kolstad skriver i forordet at boken *kanskje* kan gi noen deilige grøss. Han tar med seg tematikken fra omslaget inn i forordet, og legger vekt på «det skumle skyggelandet mellom perm og papir, virkelighet og fantasi» (*Den andre siden*, s. 3) Så viser det seg at antologien slett ikke har noe grøssertema. Det er forbeholdt filmen som følger aksjonen: «Forhåpentligvis tør du også se filmen som vi sender ut sammen med boken. Regissørene bak grøsseren «Fritt vilt» har nemlig hjulpet oss med å lage den videobaserte konkurransen til årets aksjon.»

---

³² Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

Antologiens forside og filmen til tXt-aksjonen 2008 spiller på hverandre. Filmen er full av skrekkfilmvirkemidler og overnaturlige elementer.³³ Det kan være vanskeligere å se sammenhengen mellom antologien og de 16 tekstutdragene.³⁴ Av disse 16 kan novellen «Det forræderske hjertet» av Edgar Allan Poe fra *De tre skjeletters øy og andre grøss*, passe inn sammen med tittel og omslag. Flere av de andre utdragene har spennende og drivende handling, men de tilhører ikke grøssersjangeren. Utdrag som Jo Nesbøs barnebok *Doktor Proktors Prompepulver* (2007), og Lars Mæhles *Harry Houdinis elefant* (2008) lar seg vanskelig knytte til en slik sjanger.

Det kan synes som om aksjonsfilmen blir tillagt mer vekt enn tekstene i tXt-aksjonen, og at antologien og tekstutdragene ikke utgjør en selvstendig enhet. Mesteparten av innholdet samsvarer ikke med omslaget, og lesernes forventninger som omslaget vekker, blir ikke innfridd.

Ti av tekstene har en gutteheld, og fem har jenteheld. Den siste teksten har en jeg-forteller der det er vanskelig å avgjøre kjønnet. Samlingen har elleve mannlige forfattere mot fem kvinnelige.³⁵

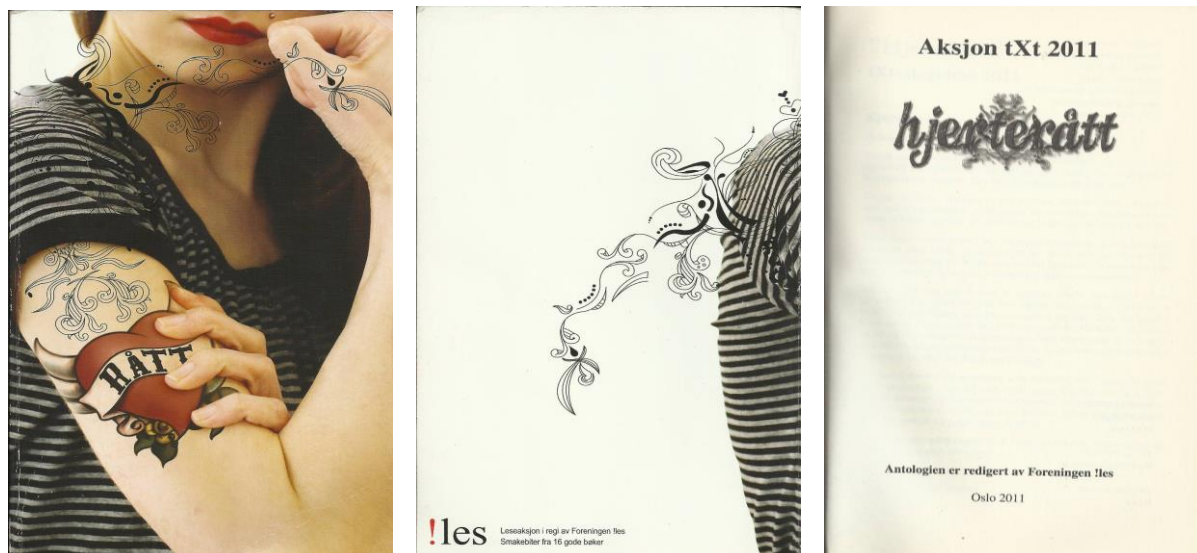
³³ Filmen måtte tåle mye kritikk. Mange mente at filmen var altfor skummel for aldersgruppen. Medietilsynet ville gitt filmen 15-årsgrense (Grønli, 2008).

³⁴ I tillegg kommer tre tekster på urdu, somali og arabisk (jf. note 8 og 19)

³⁵ Se vedlegg 7

Omslagene 2011-2013

Hjerterått (2011)

*Figur 16) Omslag *Hjerterått* (2011)³⁶

* Figur 17) Tittelblad *Hjerterått* (2011)

Jenta på *Hjerterått* (2011) (Figur 16) har et noe annet uttrykk enn jenta på *Fristil* (2006), kledd i hettegenser og med øretelefoner (Figur 14). Den røde lepestiften, hjertetatoveringen og hennamønsteret gir sterkere kvinnelige assosiasjoner enn *Fristil*-jenta. Det finnes ikke gutter på dette omslaget. Omslaget er også mye lysere i fargen enn det fra 2006. Figur 17 viser at stilen fra omslaget videreføres på tittelbladet. Hennamønsteret er samlet i en bukett bak en løkkeskriftpreget font.

Min kartlegging av antologiens innhold viser rundt ni av de 16 tekstene kan relatere seg til ordet «hjerterått» i betydningen «umenneskelig» eller «brutalt», noe som på mange måter legitimerer tittelen.³⁷ Ordet «hjerterått» har imidlertid fått en utpreget feminin tolkning på omslaget. Dette bidrar til å snevre inn begrepet og sender ut utvetydige signaler til gutteleserne om at tema dreier seg om noe kvinnelig. Slik blir et nøytralt tema tilført en kjønnsdimensjon.

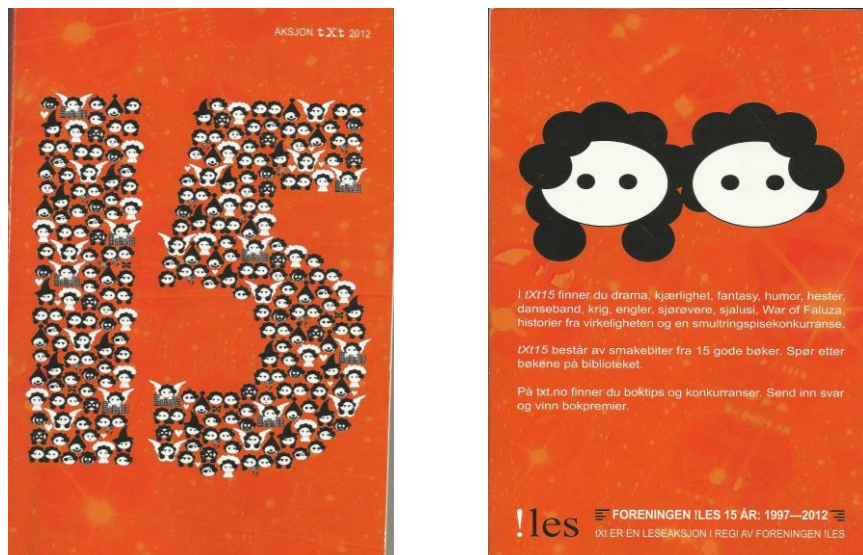
I tillegg til det kvinnelige preget på omslag og tittelside, har denne antologien en overvekt av jentehelter. Ti av de 16 bidragene har jentehelt, 6 har guttehelt.

³⁶ Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

³⁷ Vedlegg 10

Antologiens tekster er skrevet av ni mannlige forfattere mot syv kvinnelige.³⁸

15 (2012)

*Figur 18) Omslag 15 2012³⁹

Fra og med 2012-antologien begynner Foreningen !les å merke hvert bidrag med et ikon som antyder noe om handlingen og hva leseren kan vente seg av teksten. Ikonene danner tallet 15 gjengitt på omslagets forside. Tallet angir hvor mange år tXt-aksjonen har pågått. Til tross for at ikonene representerer begge kjønn, er de utstyrt med hjerter, blomster, sommerfugler og englevinger, noe som bidrar til at både symbolene og antologien som sådan får et feminint uttrykk. Baksiden er mer nøytral da de nedstrippede illustrasjonene viser det stiliserte hodet til en gutt og en jente uten noen tilleggssikoner. Bakgrunnen er tomataktig i fargen.

Til forskjell fra de tidligere antologiene er 15 utstyrt med baksidetekst. De tidligere samlingene har i stedet forord, men forordet er i 2012-antologien blitt nedskalert og plassert på baksiden. Redaksjonen opplyser om at 15 består av smakebiter fra 15 gode bøker. Videre informeres det kort om hva slags tematikk leseren kan finne i utdragene, og at bøkene de er hentet fra, finnes på biblioteket. Omslaget fremstår som mer informativt enn de foregående.

Som tittel betraktet er 15 nøytral, og henvender seg ikke spesielt til noe kjønn.

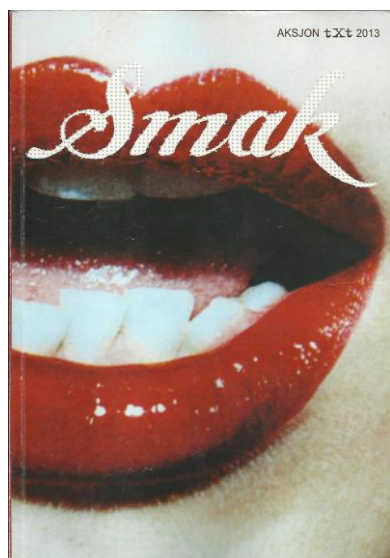
³⁸ Se vedlegg 10

³⁹ Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

Det er først når tittel og omslagsdesign danner et felles uttrykk at de feminine assosiasjonene fremtrer. Tittelen *15* er for vag at den vekker forventninger til innholdet.

Antologiens 15 utdrag har en gjennomsnittslengde på ni sider. I likhet med *Hjerterått* (2011) har den en overvekt av tekster med jentehelter. Åtte av tekstene har jentehelt, og bare fem av dem har guttehelt. To av tekstene har en hovedperson der det er vanskelig å definere kjønn. Samlingen har åtte mannlige forfattere mot sju kvinnelige.⁴⁰

Smak (2012)

*Figur 19) Omslag *Smak* 2013⁴¹

Den røde leppestiften fra omslaget på *Hjerterått* (2011) dukker opp igjen på omslaget til *Smak* (2013). En munn med leppene adskilt dekker omtrent hele forsiden og en stor del av baksiden. Tittelen er koblet til sammenhengen mellom munn og smak, og tittelen står skrevet med stor og løkkeskriftpreget font på overleppen. Den hvite ansiktshuden i bakgrunnen skaper en sterk kontrast til den røde og skinnende munnen, og det gir omslaget et sensuelt og erotisk uttrykk. Leseren får klare assosiasjoner til en kvinnemunn, og man kan spørre seg hvem det kjønnete omslaget først og fremst henvender seg til blant de 191 000 elevene i målgruppen, de 13–16 år gamle jentene

⁴⁰ Se vedlegg 11

⁴¹ Ansvarlig for omslaget: Vibeke Røgler

eller de 13–16 år gamle guttene?

Også *Smak* (2013) har baksidetekst som informerer kort om utdrag og tematikk. Tittelvalget blir oppsummert i siste setning: «Her er noe for en hver smak» (Figur 18). Antologien handler derimot ikke om smak, slik tittelen kunne få den potensielle leseren til å tro.

I motsetning til både *Hjerterått* (2011) og *15* (2012) har *Smak* en overvekt av guttehelter. Ti av tekstene har guttehelte og seks har jentehelte, to av tekstene har delt synsvinkel mellom jente og gutt. Det er lik fordeling mellom kvinnelige og mannlige forfattere.⁴²

Introduserende tekst

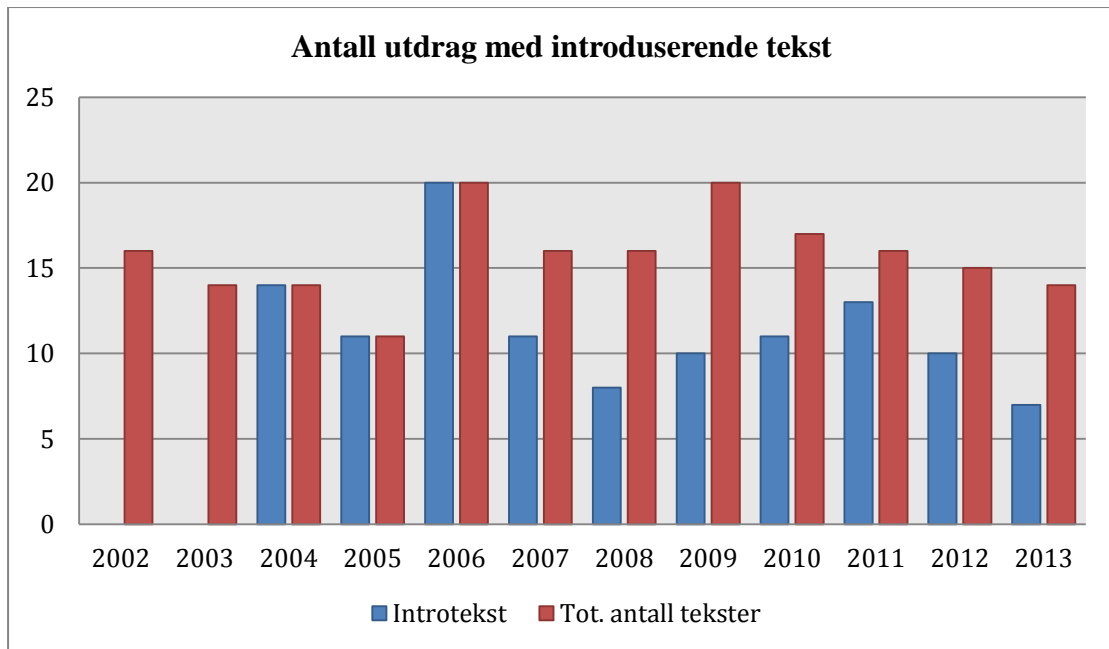
En antologi består av en samling enkelttekster. Tekstene bindes sammen av andre faktorer enn innhold og handlingen. I tXt-aksjonen kan antologienes tekster sies å bli forbundet av aksjonens målsetning og målgruppe på den ene siden, og aktualitet på den andre.

De aller fleste bidragene i tXt-aksjonen er romanutdrag, og utdragene er som regel tatt et stykke ut i boken. Dette fører til at momenter ved teksten kan fremstå som uforståelig for lesere, da han eller hun ikke vet hva som har skjedd på de foregående sidene i verket.

Kåre Kverndokken trekker frem baksideteksten som en viktig faktor for at skjønnlitteratur skal kunne nå frem til guttene. Bokomslagets design og baksidetekst er avgjørende for å vekke interesse da det jo utgjør den potensielle leseres første møte med innholdet (Kverndokken 2013). tXt-antologiene har ikke baksidetekster av den typen som er vanlige på romanen. I stedet er utdragene utstyrt med en kort introduksjon som gir elevene et innblikk i hva utdragene og det originale verket dreier seg om. Bruken av introduksjonstekst i tXt-aksjonens antologier varierer.

---

⁴² Se vedlegg 12

*Figur 20)

De første antologiene har ikke introduksjonstekster til noen av bidragene, tittelen på utdraget tilsvarer originalverket ved at bidraget bærer originalverkets tittel. I de tre antologiene som går under strategiplanen «Gi rom for lesing» 2004–06, innledes alle bidragene med en informativ tekst. Etter 2006 varierer denne praksisen. I antologien *Den andre siden* (2008) og *Vektløs* (2009) har kun halvparten av bidragene en slik introduserende tekst. Praksisen øker frem mot 2011, men avtar så.

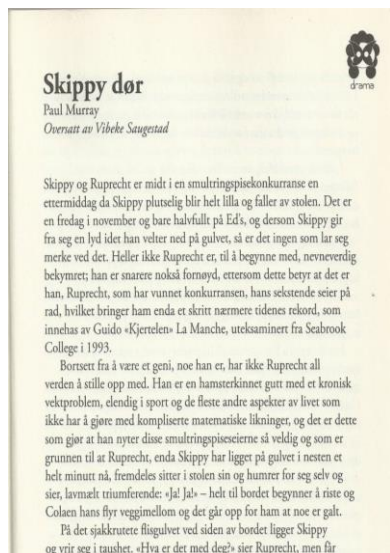
Diagrammet bør leses med det forbehold at flere av antologiene inneholder bidrag som ikke trenger introduksjonstekster på samme måte som romanutdrag gjør, for eksempel lyrikk. Enkelte av utdragene er hentet fra de første sidene i originalverket, og behovet for en innføring i handlingen minker. Antologiene 2011–13 inneholder imidlertid ingen lyrikkbidrag.⁴³

Ikonbruk

Antologiene 2012–13 er utstyrt med noen paratekstuelle tillegg som de tidligere samlingene ikke har. De samme ikonene som vi kjenner fra omslaget til 2012-antologien, *I5*, brukes til å gi leseren en pekepinn om hva det enkelte bidraget handler

⁴³ Se vedlegg 10–12

om. For noen tekster kommer dette ikonet tillegg til introduksjonsteksten. Omslaget på antologien *I5* (figur 18) viser mangfoldet av ikoner, og mange av dem er feminine og barnaktige i uttrykket.

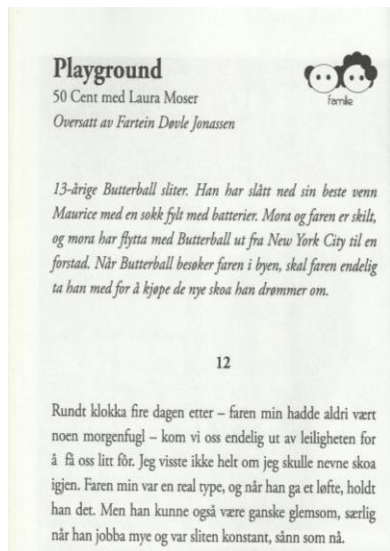

*Figur 21) Ikon: drama

I5 (2012) inneholder et utdrag fra ungdomsromanen *Skippy dør* (2011) av den irske forfatteren Paul Murray. Den er merket med symbolet for drama, en jente med en sommerfuglmaske på. Sjangeren som ikonet representerer, dets feminine utforming og maskens sommerfuglform, kan gi inntrykk av at dette er en tekst som handler om jenter, og som er rettet mot mer kvinnelige enn mannlige lesere. Masken kan også gi assosiasjoner til historiske maskeradeball.

Teksten er skrevet av en mannlig forfatter, og både helten og vennen hans er gutter. Handlingen er lagt til Ed's Doughnut House, og det inngår en dramatisk spisekonkurranse. Teksten burde kunne appellere til gutter, men det kjønnete ikonet kan virke negativt på potensielle guttelesere.

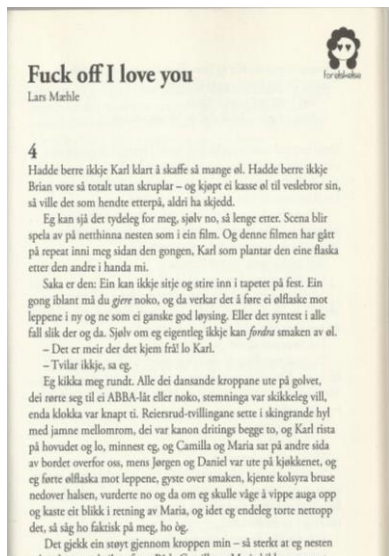

*Figur 22) Ikon: familie

I antologien *Smak* (2013) er ikonene likeledes ment å veilede leserne med hensyn til hvilke tekster som kan være aktuelle å ta for seg. Figur 21 viser førstesiden til utdraget fra boken *Playground* (2012), av den amerikanske rapperen 50 Cent i samarbeid med Laura Moser. Teksten er merket med ikonet for familie. Familieikonet er et eldre par. Kvinnen har kort hår og mannen er skallet. Ikonet gir assosiasjoner til foreldre og en trygg familiesituasjon.

Deler av teksten handler riktignok om familie, men handler også om å stjele sko, holde på et image i et tøft miljø, om aksept og mobbing. Og i den grad teksten handler om familieforhold, dreier det seg om en annen familiekonstellasjon enn det ikonet legger opp til.

*Figur 23) Ikon: forelskelse

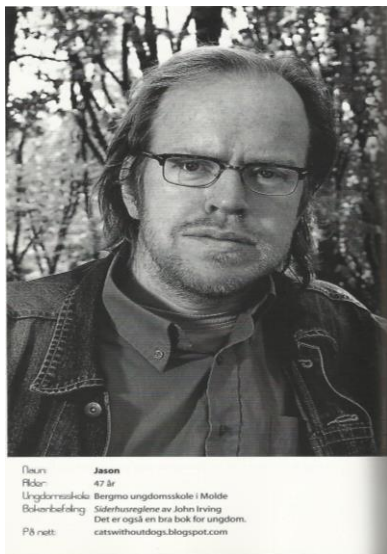
Fuck off I love you (2012) er skrevet av Lars Mæhle. Den har fått ikonet forelskelse. Det er en jente med langt krøllete hår og hjerter til øynene. Ikonet kobler jenter og kjærlighet, og signaliserer at det er dette utdraget handler om. Gjennomgangen av antologiene viser at tekstene om kjærlighet har like mange guttehelter som jentehelter, noe som tyder på at der ikke er så kjønnet som symbolet kan gi inntrykk av. I utdraget fra Myhres bok er 16 år gamle Vemund på fest. Han drikker mer enn han har gjort tidligere, og han ender på et soverom med den jevngamle Maria.

Hvis vi går utover utdraget, og leser om utdragets originalverk på forlagets hjemmesider, kan man se at beskrivelsen av selve verket peker på andre faktorer enn forelskelse. Om romanen står det blant annet: «Spennande og tankjevekkande roman om val og vold».⁴⁴ Tekstens helt er ikke en jente, og både utdrag og originalverk handler om så mye mer enn forelskelse.

Henvisning til forfatter og nettsider

Kåre Kverndokken legger vekt på mannlige forbilder i litteraturen er en viktig faktor for guttenes forhold til litteraturen. Antologiene 2012 og 2013 representerer et skifte med hensyn til eksponering av forfatterne. I de tidlige antologiene står forfatteren av originalverket oppført i innholdslisten, på utdragets første side og i litteraturlisten.

⁴⁴ <http://www.samlaget.no/nn-no/barn%20og%20unge/ungdom/fuck-off-i-love-you/innbunden.aspx>

* Figur 24) Forfatterprofil for Jason i *15* (2012)

I 2012-antologien *15* står bilde og forfatterinformasjon oppført foran hvert utdrag. Opplysningene inneholder forfatterens navn, alder, ungdomsskole, favorittbok og nettside. Forfatteren blir mer synlig, og eleven får mer informasjon å henge utdraget på. Kverndokken peker også på effekten av å koble lesingen til hjemmesider, til Facebook og youtube-klipp. Det er en faktor som skaper engasjement hos mange guttelesere.

*Figur 25) Forfatterprofil for Magne Hovden og omslag på hans bok *Åndejegerne*, som er med i *Smak* (2013)

I 2013-antologien *Smak* har Foreningen !les fortsatt med tydelige avsendere bak tekstene. Forfatterportrettet er noe mindre, men til gjengjeld det trykket i farger. Eleven finner også her litt forfatterinformasjon og «boktips» i stedet for «favorittbok». Omslaget på originalverket er gjengitt ved siden av forfatterens portrett. Dette gjør boken mer gjenkjennelig hvis eleven ønsker å kjøpe eller låne den, samtidig som informasjonen bidrar til å påvirke leserens vurdering om han skal lese nettopp dette utdraget eller ei. Sammenlignet med antologiene utgitt i perioden 2002–11, der utdragene er gjengitt med få paratekstuelle elementer, har leseren langt flere knagger å henge teksten på i denne samlingen. Noen av utdragene følges av så vel forfatterbilde som omslaget på originalverk, ikon og introduserende tekst. Men opplegget er ikke gjennomført for alle utdragene i *Smak* (2013). Syv av tekstene er ikke utstyrt med introduserende tekst.

Oppsummering av funnene

Undersøkelsen av paratekstene har avdekket følgende:

For det første kan det fastslås at omslagene endrer karakter. Omslagene på de tre antologiene utgitt i 2004, 2005 og 2006 er forskjellige både med hensyn til fargebruk og design sammenlignet med omslagene på antologiene 2011–13. Antologiene som inngår i det statlige satsingsprosjektet «Gi rom for lesing», 2004–06, tenderer mot mer maskuline eller kjønnsnøytrale uttrykk. Fargene er mørkere og assosiasjonene til gutter og gutteinteresser er tydeligere. Omslagene i perioden 2011–13 har et større innslag av feminine trekk. Leppetift, hennamaling og symboler preget av hjerter og sommerfugler henvender seg udiskutabelt mer til jentene enn guttene.

For det andre er forbindelsen mellom antologienes tekstgrunnlag og omslag varierende og til dels vanskelig å forstå. Forsiden peker gjerne mer mot en tolket versjon av aksjonens tittel fremfor utdragenes innhold. Siden navnet på den årlige tXt-aksjonen er et samlebegrep for antologiene, filmen, konkurransene og annet ekstramateriale som inngår i aksjonen, svekkes sammenhengen mellom forside, tittel og tekst. Omslaget sender i flere tilfeller ut direkte misvisende signaler med hensyn til det antologien inneholder.

For det tredje varierer bruken av introduserende tekster. I noen samlinger er

alle bidrag utstyrt med slike presentasjoner, i andre følges bare enkelte bidrag av en introduserende tekst. Etter 2011 har bruken av introduksjonstekst i antologiene gått ned, til tross for at romanutdrag utgjør den dominerende sjangeren. Leserne kan bli forvirret hvis de ikke får vite hvor utdraget er hentet fra i den mye lengre originalteksten. Hvis bidraget hentes fra en lang tekst, kan leserne bli forvirret dersom utdraget ikke kontekstualiseres. Bare halvparten av de 14 tekstene i *Smak* (2013) har introduserende tekst.

For det fjerde har 2012 og 2013-antologiene fått flere paratekstuelle tillegg enn tidligere samlinger. Bruken av veiledende ikoner er gjennomført i disse to tXt-antologiene. Ikonene er ment å gi leseren på pekepinn om hva slags tekster som følger, men de legger tvert imot sterke føringer for lesningen ved å innsnevre tematikken og utelukke viktige handlingselementer. I tillegg har noen av ikonene et heller feminint design som kan gi guttene inntrykk av at utdraget er skrevet om og for jenter. Mer informasjon om forfatterne, originalverkenes omslag og henvisning til nettsider gir leseren flere opplysninger om utdraget, men gir også større rom for at teksten forhåndsømmes ut fra andre elementer enn innholdet.

Avslutning

Innledningsvis i denne oppgaven presiserte jeg at guttene utgjør grunnlaget for kartleggingen av hvilke utviklingstrekk og paratekstuell utforming som preger tXt-aksjonens antologier, og hvilke føringer som legges for lesningen og tXt-prosjektets målgruppe. Rett nok utgjør guttene bare halvparten av tXt-aksjonens målgruppe, men det er den gruppen som leser minst og har lavest lesekompetanse, og som forskerne, myndighetene og Foreningen !les derfor vier særdeles oppmerksomhet.

Ifølge skoleforskerne foretrekker guttene kortere tekster og mannlig hovedperson. De trenger mannlige forbilder i litteraturen, og de er mer opptatt av nyttelesing enn lystlesing. Guttene skårer bedre på leseprøvene når teksten er av sammensatt eller journalistisk karakter. Det er også viktig at tematikken fenger.

Kartleggingen av antologiene viser at tXt-aksjonen i stedet for å prioritere guttene faktisk beveger seg bort fra dem når det gjelder deres tekstlige preferanser. Det er vesentlig å understreke at de målte parameterne varierer fra antologi til antologi, men noen tendenser er likevel tydelige. Utdragene har økt i lengde, og antallet guttehelter har avtatt. Stadig flere kvinner bidrar i tXt-antologiene, og sammensatte tekster og faktabidrag har vært lavt prioritert i antologiene. Tematisk finnes det gjengangere som kan appellere til guttene, men for eksempel handler bare 13 av 189 tekster handler om trening og sport, noe som gutter er generelt opptatt av. Antologiene fra 2004, 2005 og 2006, som inngår i det statlige satsingsprosjektet «Gi rom for lesing», har en klar overvekt av mannlige forfattere og guttehelter i tekstutdragene. Men dem har det med årene blitt færre av.

Antologiene består ikke bare av tekst, de er også utstyrt med en rekke paratekster. Skoleforskerne argumenterer for viktigheten av bokas evne til å gripe leseren ved hjelp av «innpakningen». Paratekstuelt endrer omslagene seg mot et tydelig feminint uttrykk. Det er dessuten i varierende grad vanskelig å oppdage sammenhengen mellom omslag og tekstinnhold. Bruk av ikoner og introduserende tekst kan hjelpe leseren til å danne seg et inntrykk av teksten, men etter «Gi rom for lesing»-antologiene har ikke bruken av slike kontekstualiserende prestasjoner vært gjennomført på alle utdragene. Flere av de veiledende ikonene virker misvisende med

tanke på tekstes innhold og mottakergruppe.

Foreningen !les har påtatt seg en formidabel oppgave. Med tXt-aksjonen ønsker de å skape leselyst hos tre årskull elever i alderen 13–16 år, det vil totalt si rundt 190 000 ungdommer. Dette vitner om et høyt ambisjonsnivå i og med at en og samme antologi skal nå så mange forskjellige elever med svært varierende forutsetninger. Den skal jo ikke bare treffe elevene som befinner seg i et lesemessig «midtsjikt». Den skal også appellere til så vel sterke som svake elever. Med andre ord hele spekteret, kanskje oppgaven er umulig? Et eksempel er lengden på tekstene. Kartleggingen viser at lengden på både antologiene og utdragene har økt fra 2002 til 2013. På den ene siden er det en negativ utvikling for de guttene som mister motivasjonen av lange tekster, noe forskningen har dokumentert, men på den andre siden finnes det også gode argumenter for å inkludere lengre utdrag. De lesesterke bør også få bidrag å bryne seg på, og korte utdrag fra romaner som ikke settes inn i en sammenheng, kan virke forvirrende og demotiverende på lesningen.

Alle skal ikke lese alt i antologiene, men Foreningen !les mener at alle bør kunne finne noe de vil lese. De norske ungdommene er vant til å bli underholdt, og de er raske til å bestemme seg for hva de liker og ikke liker. Tekstene i antologiene skal vekke leserens interesser i løpet av et par setninger eller øyeblikk. Ikonene er ment å fungere som et hjelpemiddel i vurderingsprosessen og påvirke elevenes avgjørelse. Når ikonene samsvarer med handlingen, forenkles prosessen, men når ikonene er misvisende, kan utfallet være uheldig og ikonene lukker teksten for leseren mer enn de åpner dem. Enkelte av ikonene og omslagene kan fremstå som kjønnete og gi inntrykk at av at innholdet er rettet mot jentene, på tross av at tekstene har mange elementer som burde kunne interessere guttene.

Kartleggingen tydeliggjør at antologiene som leselystaksjon spriker i flere forskjellige retninger og varierer fra ett år til et annet. Prosjektet later ikke til å være resultat av en helhetlig strategi. Innhold og presentasjon bidrar kanskje mer at litteraturen lukkes for guttene fremfor at den åpnes.

Litteratur

Primærmateriale:

Foreningen !les (red.) 2002. *Tekst blir bilde*

Foreningen !les (red.) 2003. *Dramatisk*

Foreningen !les (red.) 2004. *Besettelse*

Foreningen !les (red.) 2005. *sant–usant*

Foreningen !les (red.) 2006. *Fristil*

Foreningen !les (red.) 2007. *Bedrag*

Foreningen !les (red.) 2008. *Den andre siden*

Foreningen !les (red.) 2009. *Vektløs*

Foreningen !les (red.) 2010. *Frå sans og samling*

Foreningen !les (red.) 2011. *Hjerterått*

Foreningen !les (red.) 2012. *tXt 15*

Foreningen !les (red.) 2013. *Smak*

Teori og sekundærlitteratur:

Appleyard, J.A. 1991. *Becoming a Reader. The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*. Cambridge University Press

Arneberg, Sofie. 2013. «Statistikk over bokutgivelser for barn og unge i Norge 2012» Norsk barnebokinstitutt. <<http://barnebokinstituttet.no/artikkel/1370/statistikk-over-bokutgivelser-barn-og>> Sist nedlastet: 02.06.2014

Birkeland, Tone, Gunvor Risa og Karine Beate Vold. 2005. [1. utg.1997]. *Norsk barnelitteraturhistorie*. 2. utgave. Samlaget

Genette, Gérard.1997 [fransk orig. 1987]. *Paratexts. Thresholds of interpretation*. Oversatt til engelsk av Jane E. Lewin. *Cambridge University Press*

Grønli, Håvard. 2008. «Serverer barn sex, vold og skrekk». <http://www.nrk.no/norge/serverer-barn-sex_-vold-og-skrekk-1.6235549> Sist nedlastet: 02.06.2014

Hoel, Trude og Lise Helgevold. 2005. «Jeg leser aldri – men jeg leser alltid» *Gutter som lesere og biblioteksbrukere*. Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning. Universitetet i Stavanger

Håvnås, Gro, Elise Bernstein og Frida Sandvik. 2003. «Aksjon tXt 2002: Tekst blir bilde: fungerer Aksjon tXt etter hensikten?» Masteroppgave ved Høgskolen i Oslo

Kjærnsli, Marit, Svein Lie, Rolf Vegar Olsen og Astrid Roe. 2007. *Tid for tunge løft. Norske elevers kompetanse i naturfag, lesing og matematikk i PISA 2996*. Universitetsforlaget.

Kjærnsli, Marit og Astrid Roe (red.). 2010. *På rett spor. Norske elevers kompetanse i lesing, matematikk og naturfag i PISA 2009*. Universitetsforlaget

Kverndokken, Kåre (red.). 2013. *Gutter og lesing*. Fagbokforlaget.

Kverndokken, Kåre. 2013. «Bokas gripefaktor». *Gutter og lesing*. s.47–67. Fagbokforlaget

Kverndokken, Kåre. 2013. «Samtaler med fire forfattere om gutters lesing» Kåre Kverndokken (red.). *Gutter og lesing*. s 133–153. Fagbokforlaget

Pettersen, Mari Nordbø. 2010. «Ungdomslitteratur som kunst, identitetsarbeid eller oppdragelse». Masteroppgave ved Høgskolen i Oslo

Roe, Astrid. 2002. «Hvordan står det til med ungdommers lesekompetanse og lesevaner?» i Bjorvand, Agnes-Margrethe og Elise Seip Tønnessen (red). *Den andre leseopplæringa. Utvikling av lesekompetanse hos barn og unge*. s: 102–130. Universitetsforlaget

Roe, Astrid og Wenche Vagle. 2012. «Kjønnforskjeller i lesing– et dybdedykk i resultatene fra nasjonale prøver på åttende trinn fra 2007 til 2011». *Norsk Pedagogisk tidsskrift*. 6/2012: 425–440. Universitetsforlaget

Roe, Astrid. 2013.«Norske gutters resultater på nasjonale og internasjonale leseprøver» Kåre Kverndokken (red.). *Gutter og lesing*.s.13–31. Fagbokforlaget

Sanden, Charlotte Haarvik. 2010. «PISA-testen ble et sjokk for Norge» <<http://www.nrk.no/norge/--pisa-ble-et-sjokk-for-norge-1.7413860>> Sist nedlastet: 02.06.2014

Terje Torkildsen «Latter og lese lyst». 2008. Trude Hoel (red.). *Gutter og lesing – lesevaner, lesetips, nye medier*. Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning. Universitetet i Stavanger

Voldner, Wanda. 2012. «Den lesende gutten» Foreningen !les <<http://foreningenles.no/gutter-leser>> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.foreningenles.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.pisa.no> Sist nedlastet; 02.06. 2014

<www.regjeringen.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.arnesvingen.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.barnebokinstituttet.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.udir.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.aschehoug.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.samlaget.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.sprakradet.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.lesesenteret.uis.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.kulturradet.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

<www.lesersokerbok.no> Sist nedlastet: 02.06.2014

Vedlegg

Forkortelser i leseskjemaene:

Utg. år: utgivelsesår

Org.sp.: original språk

Sp.i ant.: språk i antologi

Ant. sider på utdr.: antall sider på utdraget

Sideantall ant.: sideantall antologien

Intrrotekst: introduserende tekst

HP: hovedperson

K: kvinnelig

M: mannlig

FM: forfattere mannlig

FK: forfattere kvinnelig

HPM: hovedperson mannlig

HPK: hovedperson kvinnelig

Vedlegg 1: Leseskjema *Tekst blir bilde* (2002)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. sp.	Sp i ant.	Ant. sider på utdr.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Veit du hvem jeg er?</i>	Hæge Folegg Pedersen	K	2002	NO	BM	3	Nei	K	Fiksjon	Drømmer, provosere, outsider	Cappelen
<i>Taksameteret går: utvalgte dikt 1977–1996</i>	Håvard Rem	M	1996	NO	BM	½	Nei		Fiksjon (lyrikk)	Forvirring, stenge verden ute	Cappelen
<i>Tekst-meldinger: dikt</i>	Håvard Rem	M	2000	NO	BM	½	Nei		Fiksjon (lyrikk)	Drømmer, uvitenhet	Cappelen
<i>12 ting som må gjerast rett før verda går under</i>	Bjørn Sortland	M	2001	NO	NN	3	Nei	K	Fiksjon	Familie, liste, ønsker	Aschehoug
<i>En natt i april</i>	Per Nilsson	M	2001	SV	BM	4	Nei	K	Fiksjon	Kjærlighet, frykt, ta seg vann over hodet	Cappelen

<i>Gåten Skellig</i>	David Almond	M	2001	ENG (UK)	BM	3	Nei	M	Fiksjon	Sykdom, frykt, familie	Damm & Sønn
<i>Engler uten vinger</i>	Kjersti Scheen	K	2001	NO	BM	5	Nei	K	Fiksjon	Frykt, aksept skuespiller-drøm	Gyldendal Tiden
<i>Biografien om Sigrid Undset: ogsaa en ung pige</i>	Anne B. Ragde	K	2001	NO	BM	4	Nei	K	Fakta	Litteratur, barndom og utfordringer	Gyldendal Tiden
<i>Tidens trapp</i>	InkaLill	K	2000	NO	BM	1 (8 ruter på siden)	Nei	M	Tegneserie	Ridder, forandring, trollmenn	Bladkompaniet
<i>Temp2001</i>	Jørgen Krog	M	2001	NO	BM	12	Nei	M	Fiksjon	Humor, allværsjakke, ekstremkonkurranse	Aschehoug
<i>En øy havet</i>	Annika Thor	K	2001	SE	BM	4	Nei	K	Fiksjon	Jødeforfølgelse, ensomhet, familie	Omnipax
<i>Sang til en sommerfugl</i>	Maria Küchen	K	2001	SE	BM	3	Nei	K	Fiksjon	Død, savn, selvmord	Aschehoug
<i>Angel Juan</i>	Francesca Lia Block	K	2001	ENG (US)	BM	4	Nei	?	Fiksjon	Spøkelser, frykt, sjelevenn	Gyldendal Tiden
<i>Jenter, jenter, jenter</i>	Red: Jón Svein-björn Jónsson Utdrag av: Janicke Evelid.	K	2001	NO	BM	4	Nei	K	Fiksjon	Aksept, kritikk, falskhet	Gyldendal Tiden
<i>Movies</i>	Rune Tuverud	M	2001	NO	BM	1	Nei		Fiksjon (dikt)	Livet, ønsker, lykketjerne	Omnipax
<i>Så lenge alltid varer</i>	Finn Øglænd	M	2001	NO	NN	2	Nei	K	Fiksjon	Sjekking, sex, tabber	Samlaget

Vedlegg 2: Leseskjema *Dramatisk* (2003)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Artemis Fowl</i>	Eoin Colter	M	2003	ENG (IRL)	BM	7	Nei	M	Fiksjon	Krig, alver, mennesker	Damm & Sønn
<i>Kurt blir grusom</i>	Erlend Loe	M	2001	NO	BM	4	Nei	M	Fiksjon	Barn, Humor, penger	Cappelen
<i>Tusen biter – Like Rolling Stone</i>	Kjetil Johnsen	M	2002	NO	BM	5	Nei	K	Fiksjon	Mobbing, outsider, kjærlighet	Gyldendal Tiden
<i>Den store premien</i>	Peter Carey	M	2001	ENG (Aus)	NN	5	Nei	M	Fiksjon	Mobbing, kjærlighet, danse- konkurranse	Samlaget
<i>Tigrene på opptur</i>	Pål G. Olsen	M	2002	NO	BM	6	Nei	M	Fiksjon	Outsider, fotball, konflikt.	Gyldendal Tiden
<i>Skrekkens sirkus</i>	Darren Shan	M	2003	ENG (UK)	BM	5	Nei	M	Fiksjon	Vampyr, drømmer, frykt	Damm & Sønn
<i>Karisma</i>	Arne Svingen	M	2002	NO	BM	10	Nei	K	Fiksjon	Musikk, alders- grenser, aksept	Gyldendal Tiden
<i>Moby Dick</i>	Herman Melville.	M	Ikke opp- gitt.	ENG (US)	BM	3 sider. 6 ruter på hver side.	Nei	M /D	Tegneserie	Hvalfangst, hevn, besettelse	Seriehuset A/S
<i>Den Store Boken om Norrøne Guder</i>	Tor Åge Bringsværd.	M	2002	NO	BM	5	Nei	M	Fiksjon	Norrøne guder, lureri, humor	Gyldendal Tiden
<i>Skammarens dotter</i>	Lene Kaaber- bøl	K	2003	DK	NN	6	Nei	K	Fiksjon	Drager, overvinne frykt, kjærlighet	Samlaget
<i>Rask Fra serien Volum</i>	Sverre Knudsen	M	2000	NO	BM	3	Nei	M	Fiksjon	Skjule sannheten, politi, ønske noe mer	Aschehoug

<i>Løve- tann-sang</i>	Hilde Hagerup	K	2002	NO	BM	6	Nei	K	Fiksjon	Mobbing, aksept, savn	Aschehoug
<i>Frå null til no</i>	Ragnfrid Trohaug	K	2001	NO	NN	3	Nei	K	Fiksjon	Tidsklemme konflikt, fotball	Samlaget
<i>Mannen som elsket Yngve</i>	Tore Renberg	M	2003	NO	BM	7	Nei	M	Fiksjon	Kjærlighet, homofili, annerledes	Oktober

Vedlegg 3: Leseskjema *Besettelse* (2004)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Markus og Sigmund</i>	Klaus Hagerup	M	2003	NO	BM	11	Ja	M	Fiksjon	Piercing, tøffe seg, vennskap	Aschehoug
<i>Skeleton Key</i>	Anthony Horowitz	M	2004	ENG (UK)	BM	13	Ja	M	Fiksjon	Spionasje, spenning, frykt	Damm & Søn
<i>Trollmannen fra Jordsjø</i>	Ursula Le Guin	K	2001	ENG (US)	BM	9	Ja	M	Fiksjon	Uvennskap, Rivalisering, stolthet	Gyldendal
<i>Kunsten å inhalera</i>	Ingelin Røssland	K	2001	NO	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Røyke, drikke, aksept	Samlaget
<i>Menneskesønnen</i>	Petter Madsen	M	2003	DK	BM	4 (6-8 ruter på hver side)	Ja	M	Tegneserie	Jesu helbredelser, mennesket, synd	Det norske bibel-selskap
<i>Dagen om natta</i>	Berit Vatne Vik	K	2003	NO	NN	7	Ja	K	Fiksjon.	Kjærlighet, forventning, død	Samlaget
<i>Alene sammen</i>	Charlotte Glacier Munch	K	2004	NO	BM	8	Ja	M /K	Fiksjon	Kjærlighet, sjalusi, frykt	Cappelen
<i>Det gylne kompasset</i>	Philip Pullman	M	2002	ENG (UK)	BM	11	Ja	K	Fiksjon	Spenning, mysterier, utfordring	Aschehoug
<i>Ny melding</i>	Magnhild Bruheim	K	2003	NO	NN	5	Ja	K	Fiksjon	Frykt, vennskap, forsvinning	Samlaget
<i>En travel herre</i>	Reidar Kjelsen	M	2003	NO	BM	2 (En rute på hver side)	Ja	M	Tegneserie	Humor, Gud, skapelsen	Gyldendal
<i>Sorgenfri</i>	Jo Nesbø	M	2003	NO	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Drap, etterforskning, outsider	Aschehoug

<i>Vil den virkelige William være så snill å reise seg!</i>	Jon Ewo	M	2003	NO	BM	5	Ja	M	Fakta	Brann, manus, teater	Omnipax
<i>De fire og han som gjør galt verre</i>	Hans Fredrik Follestad	M	2003	NO	BM	9	Ja	D/M	Fiksjon	Guttegjeng, krig, humor	Kolibri
<i>Alle duene</i>	Harald Rosenløw Eeg	M	2003	NO	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Mobbing, overvinne frykt, vennskap	Aschehoug

Vedlegg 4: Leseskjema *sant–usant* (2004)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Saynab – min historie</i>	Eva Norderhaug	K	2004	NO	BM	16	Ja	K	Fakta	Identitet, annerledes, dans	Aschehoug
<i>Proff-drømmen</i>	Mathias Göransson	M	2005	SE	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Fotball, slåssing, vennskap	Damm & Søn
<i>Doppler</i>	Erlend Loe	M	2004	NO	BM	5	Ja	M	Fiksjon	Opposisjon, annerledes, humor	Cappelen
<i>Svein og Rotta på hesteryggen</i>	Marit Nicolaysen	M	2004	NO	BM	9	Ja	M	Fiksjon (illustrert roman)	Hester, frykt, jenter	Aschehoug
<i>Skammar-teiknet</i>	Lene Kaaberbøl	K	2003	DK	NN	9	Ja	M	Fiksjon	Kamp, misforståelser, overvinne frykt	Samlaget
<i>Fortvilet kreps '72</i>	Selma Lønning Aarø	K	2005	NO	NN	4	Ja	K	Fiksjon	Komplekser, annerledes, aksept	Gyldendal
<i>Ikke mat sjimpansene</i>	Tre kvinnelige forfatter – Dette utdraget: Hilde Hagerup	K	2004	NO	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Savn, søsken, sorg	Aschehoug
<i>Asterix og Kleopatra</i>	René Goscinny	M	2001 (1969)	FRA	BM	5 sider (små ruter)	Ja.	M	Tegneserie	Humor, eventyr, vennskap	Egmont Serieforlaget
<i>Hip hop-hoder</i>	Øyvind Holen	M	2004	NO	BM	6	Ja	M	Fakta	Battling, rap, hip hop	Spartacus
<i>Svart elfenben</i>	Arne Svingen	M	2005	NO	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Vennskap, traumer, kjærlighet	Damm
<i>Den forsvunne mann</i>	Jeffery Deaver	M	2004	ENG (US)	BM	9	Ja	K	Fiksjon	Politi, drap, spenning	Cappelen

Vedlegg 5: Leseskjema *Fristil* (2006)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Ingenting</i>	Janne Teller	K	2005	DK	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Debut, offer, lek	Bazar
<i>Ein motig maur</i>	Tarjei Vesaas og Steffen Kverneland	M	2006	NO	NN	4 (et bilde på hver side)	Ja	D /-	Tegneserie	Maur, sinne, front	Samlaget
<i>Div. keystil battles, 2004 og 2003 og Sommerliga superfinale, juni 2003</i>	Big Bone	M	2004	NO	BM	1	Ja	M	Fiksjon (Lyrikk)	Rakke ned på andre, stort ego, høye tanker om seg selv	www.hiphop.no
<i>Div. keystil battles, 2004 og 2003 og Sommerliga superfinale, juni 2003</i>	Bog Bone	M	2003	NO	BM	1	Ja	M	Fiksjon (Lyrikk)	Rakke ned på andre, stort ego, høye tanker om seg selv	www.hiphop.no
<i>Div. keystil battles, 2004 og 2003 og Sommerliga superfinale, juni 2003</i>	Big Bone	M	2003	NO	BM	1	Ja	M	Fiksjon (Lyrikk)	Rakke ned på andre, stort ego, høye tanker om seg selv	www.hiphop.no
<i>Drapene i Barkvik: Fillip Mobergs eventyr</i>	Ingvar Ambjørnsen	M	2005	NO	BM	10	Ja	M	Fiksjon	Spenning, mord, fremmed sted	Cappelen
<i>Handgranate ple</i>	Ingelin Røssland	K	2006	NO	NN	6	Ja	K	Fiksjon	Alkohol, sex, aksept	Samlaget
<i>Cowboyer, indianere og... kondomer</i>	VamPus	K	2005	NO	BM	2	Ja	K	Fakta	Barndomsminner, kondomer, ballonger	http://vampus.blogspot.com
<i>Den onde feen</i>	VamPus	K	2005	NO	BM	1	Ja	K	Fakta	Lørdag, ironi, kroppsideal	http://vampus.blogspot.com

<i>Amuletten fra Samarkand: Bartimeus-triologien</i>	Jonathan Stroud	M	2005	ENG (UK)	BM	10	Ja	M	Fiksjon	Demoner, forræderi, mord	Schibsted
<i>English Conversation</i>	Flu Hartberg	M	2005	NO	BM	4 (9 ruter pr. side)	Ja.	M	Tegneserie	Pubertet, drømmer, seksualitet	Dongery Forlag
<i>En plass i verden</i>	Mette Newth	K	2006	NO	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Innvandring, traumer, hat	Aschehoug
Boblejim: spesialagenten	Heine T. Bakkeid	M	2005	NO	BM	7	Ja	M	Fiksjon	Humor, usikkerhet, klossmajor	Tun
<i>Samtidslyrikk en: fra almuens opera til Gatas parlament</i>	Elling og Aslak Borgersrud, med Gatas Parlament	M	2004	NO	BM	2	Ja	-	Fiksjon (Lyrikk)	Kritikk av samfunnet	Damm & Søn
<i>Samtidslyrikk en: fra almuens opera til Gatas parlament</i>	Janove Ottesen, med Keizers Orchestra	M	2004	NO	BM	1	Ja	-	Fiksjon (Lyrikk)	Livet, tro	Damm & Søn
<i>Samtidslyrikk en: fra almuens opera til Gatas parlament</i>	Kari Bremnes	K	2004	NO	BM	2	Ja	-	Fiksjon (Lyrikk)	Mørke	Damm & Søn
<i>Perfekte par</i>	Erna Osland	K	2005	NO	NN	3	Ja	M	Fiksjon	Altoppslukende, konsekvens, forelskelse	Samlaget
<i>Perfekte par</i>	Erna Osland	K	2005	NO	NN	5	Ja	D	Fiksjon	Kjærlighet, gresshoppe, for mye lykke	Samlaget
<i>Hvorfor dør vi?</i>	Eirik Newth	M	2005	NO	BM	4	Ja	-	Fakta	Døden, tanker, tall	Gyldendal
<i>Sjakk matt – gåter eventyr og fortellinger</i>	Jostein Gaarder	M	2006	NO	BM	7	Ja	G	Fiksjon	Filosofi, hvem er vi? Hvem styrer oss?	Aschehoug

Vedlegg 6: Leseskjema *Bedrag* (2007)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>I morgen, da krigen kom</i>	John Marsden	M	2006	ENG (Aus)	BM	11	Ja	K	Fiksjon	Frykt, katastrofe, vennskap	Jewel forlag
<i>Med VM i sikte</i>	Gunnar Nordström	M	2006	SE	BM	5	Ja	M	Fiksjon	Sport, hockey, lagspill	Damm & Søn
<i>Antichrista</i>	Amélie Nothomb	K	2006	FRA (B)	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Usikkerhet, usynlighet, aksept	Bazar
<i>Shortsen til far min</i>	Jon Hjørnevik	M	2005	NO	NN	1	Nei	-	Fiksjon (Lyrikk)	Ironisk blikk, skjev fordeling i verden	Samlaget
<i>Kaoskrigeren</i>	Anette Münch	K	2006	NO	BM	8	Nei	M	Fiksjon	Slåssing, kampsport, vennskap	Damm & Søn
<i>Bone – den mystiske dalen</i>	Jeff Smith	M	2006	ENG (US)	BM	10 (3-6 ruter på hver side)	Nei	-	Tegneserie	Konkurrans masse-kollisjon, uventet vinner	Egmont serie-forlaget
<i>Happy</i>	Linn T. Sunne	K	2007	NO	NN	6	Ja	K	Fiksjon	Løgn, ensomhet, vennskap	Samlaget
<i>Forfedrene</i>	Yngve Frøyen	M	2006	NO	BM	7	Ja	K	Fiksjon	Spøkelse, overtro. ikke bli trodd	Gyldendal
<i>Skyggeporten</i>	Lene Kaaberbøl	K	2007	DK	NN	6	Ja	K	Fiksjon	Frykt, overnaturlig, søken	Samlaget
<i>Harry Potter – en filosofisk trollmann</i>	Jørgen Gaare og Øystein Sjaastad	M	2006	NO	BM	6	Nei	M	Fakta	Harry Potter, kristen skikkelse, djevelen	Arneberg forlag
<i>Svenne – en (u)mulig fortelling</i>	Per Nilsson	M	2007	SE	BM	4	Ja	M	Fiksjon	Politikk, maktmisbruk mis-forståelser	Cappelen

<i>Body Effex</i>	Bente Clod	K	2007	DK	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Forelskelse, usikkerhet, aksept	Omnipax
<i>Black and Decker og 20 andre historier</i>	Einar Økland	M	2006	NO	NN	5	Nei	M	Fiksjon	Angst, drap, psykisk sykdom	Samlaget
<i>Sommer og sønnavind</i>	Kjersti Scheen	K	2006	NO	BM	6	Ja	M /K	Fiksjon	Frykt, misforståelse vennskap	Gyldendal
<i>Drageløperen</i>	Khaled Hosseini	M	2006	ENG (US)	BM	7	Ja	M	Fiksjon	Vennskap, hierarki, mobbing	Schibsted
<i>Den eneste ene</i>	Jørn Lier Horst	M	2007	NO	BM	6	Ja	M	Fiksjon	Mord, brann, katt og mus	Gyldendal

Vedlegg 7: Leseskjema *Den andre siden* (2008)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Veien følger hjertet</i>	Iselin B. Alvestad	K	2008	NO	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Krig, frykt, trusler	Aschehoug
<i>Doktor Proktors prompepulver</i>	Jo Nesbø	M	2007	NO	BM	5	Nei	M	Fiksjon	Promping, humor, oppfinnelser	Aschehoug
<i>Engleffes</i>	Ingelin Røsland	K	2008	NO	NN	6	Ja	K	Fiksjon	Drap, korrupsjon, voldtekt	Samlaget
<i>Nebelgrad Blues</i>	Sigbjørn Lilleeng	M	2006	NO	BM	7 (5–8 ruter på hver side)	Nei	M	Tegneserie	SMS, ønske om noe mer, kjærlighet	Jippi Forlag
<i>Appelsiner i ingenmannsland</i>	Elizabeth Laird	K	2007	ENG (UK)	B	4	Ja	K	Fiksjon	Ødeleggelse, frykt, familie	Damm
<i>Harry Houdinis elefant</i>	Lars Mæhle	M	2008	NO	NN	4	Nei	M	Fiksjon	Fotball, guttesnakk, Guinness rekorder	Samlaget
<i>Linas kveldsbok</i>	Emma Hamberg	K	2007	SE	BM	9	Ja	K	Fiksjon	Kropp, ærlighet, frykt	Damm & Søn
<i>Andre sida av Paris</i>	Rønnaug Kleiva	K	2007	NO	NN	5	Nei	-	Fiksjon	Skole, eksperiment, misunnelse	Samlaget
<i>De tre skjeletters øy og andre grøss.</i>	Utdraget: Edgar Allan Poe	M	2006	ENG (US)	BM	7	Nei	M	Fiksjon	Psykisk lidelse, mord, tilståelse	Gyldendal
<i>Amerikansk kineser</i>	Gene Luch Yang	M	2008	ENG (US)	BM	8 (4-9 ruter pr. Side)	Nei	M	tegneserie	underdog, mobbing, forelskelse	Egmont Serieforlaget
<i>Jakten på den virkelige Jesus.</i>	Per-Bjarne Ravnå	M	2007	NO	BM	11	Nei	M	Fakta	Troverdighet kilder, evangeliene	Mangschou
<i>Svarte sjeler</i>	Finn Øglænd	M	2007	NO	NN	9	Ja	M	Fiksjon	Politi, rømning, kjærlighet	Samlaget

<i>Oppfinnelsen av Hugo Cabret</i>	Brian Selznick	M	2008	ENG (US)	BM	7	Ja	M	Fiksjon (illustrert)	Stjele, oppfinnelse, spionere	Damm & Søn
<i>Boktyven</i>	Markus Zusak	M	2007	ENG (Aus)	BM	8	ja	K	Fiksjon	Døden, jødeforfølgelsene vennskap	Damm & Søn
<i>Ingen ild tenner stjernene</i>	Tor Fretheim	M	2008	NO	BM	6	Ja	M	Fiksjon	Homofili, skam, aksept	Cappelen
<i>Londonstaner</i>	Gautam Malkani	M	2007	ENG (UK)	BM	16	Nei	M	Fiksjon	Rasisme, mobbing, aksept	Cappelen

Vedlegg 8: Leseskjema *Vektløs* (2009)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Darlah</i>	Johan Harstad	M	2008	NO	BM	6	Ja	K	Fiksjon	Katastrofe, vennskap, frykt	Cappelen Damm
<i>Best i byen</i>	Torbjørn Moen og Pål Arne Johansen	M / M	2008	NO	BM	7	Ja	M	Fiksjon	Fotball, vennskap, forelskelse	Akilles
<i>Sug</i>	Heidi Linde	K	2009	NO	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Forelskelse, søstre, frykt	Gyldendal
<i>Heilt konge— dikt for unge og galne</i> «Notat frå helsesøster»	Hans Sande	M	2009	NO	NN	1	Nei	M	Fiksjon (Lyrikk)	Pubertet, tiltrekning	Gyldendal
<i>Eg var der— historier vi ikkje må gløyme</i>	Gudrun Pausewang	K	2008	TYS	NN	5	Nei	K	Fiksjon	Vennskap antisemittisme, grådighet	Samlaget
<i>Isdragen</i>	Mikael Engström	M	2008	SE	BM	6	Ja	M	Fiksjon	Ny skole, venner, aksept	Cappelen Damm
<i>Veslebror ser deg</i>	Cory Doctorow	M	2009	ENG (UK)	NN	6	Nei	M	Fiksjon	Hacking, lure systemet, generasjonskløft	Samlaget
<i>Heil konge— dikt for unge og galne</i> «Playstation»	Hans Sande	M	2009	NO	NN	1	Nei	M	Fiksjon (Lyrikk)	Forelskelse, klumsete, målløs	Gyldendal
<i>Ung sorg – 14 unge om døden og livet videre</i>	Birgitte Gjestvang og Marit Slagsvold	K / K	2008	NO	BM	12	Ja	K	Fakta	Sorg, savn, overvinne frykt	Aschehoug
<i>Den mørke siden av månen</i>	Tone Kjærnli	K	2008	NO	BM	5	Ja	M	Fiksjon	Sorg, sinne, vennskap	Cappelen Damm
Soga om Olav Sleggja	Øystein Runde	M	2009	NO	NN	13 (3-10 ruter på hver side)	Ja	M	Tegneserie	Vikinger, kjærlighet, troskap	Samlaget

<i>Heilt konge— dikt for unge og galne «For gammel»</i>	Hans Sande	M	2009	NO	NN	1	Nei	?	Fiksjon (Lyrikk)	Graviditet, gammel, flaue søsken	Gyldendal
<i>Landet under isen</i>	Lars Mæhle	M	2009	NO	NN	6	Nei	M	Fiksjon	Dødsfall politi, uforklarlig	Samlaget
<i>Knokkel- labyrinten— The 39 clues</i>	Rick Riordan	M	2009	ENG (US)	BM	11	Ja	K	Fiksjon	Ledetråder, hemmelig- het, kappløp	Egmont Serie- forlaget
<i>Kiffe kiffe i morgen</i>	Faiza Guène	K	2008	FRA	BM	5	Nei	K	Fiksjon	Innvandring, fordommer, kvinnesyn	Minuskel
<i>Heit konge— Dikt for unge og galne «Jordbær i januar»</i>	Hans Sande	M	2009	NO	NN	1	Nei	?	Fiksjon (Lyrikk)	Krig, fangenskap	Samlaget
<i>Bitching—en bok om jenter og mobbing</i>	Liv Skotheim og Anna Holm Vågsland	K / K	2008	NO	BM	2	Ja	K	Fakta	Bitching, mobbing, utfrysning	Omnipax
<i>Jenteloven</i>	Annette Münch	K	2009	NO	BM	6	Ja	K	Fiksjon	Vennskap, mobbing, annerledes	Cappelen Damm
<i>Dødslekene</i>	Suzanne Collins	K	2008	ENG (US)	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Dødslek, frykt, død	Gyldendal
<i>Slumdog Millionaire— Gutten som hadde svaret på alt.</i>	Vikas Swarup	M	2006	ENG (UK)	BM	8	Nei	M	Fiksjon	Kunnskaps- spill fattigdom, korrupsjon	Bazar

Vedlegg 9: Leseskjema *Frå sans og samling* (2010)

Tittel	Forfatter	Kjønnet	Utg. år	Org. språk	Spisant.	Ant. sider på utd.	Intro-tekst	H P	Fiksjon/fakta/tegneserie	Tema	Forlag
<i>Super</i>	Endre Lund Eriksen	M	2009	NO	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Frykt, annerledes, vennskap	Aschehoug
<i>Rekrutten</i>	Robert Muchamore	M	2010	ENG (UK)	NN	8	Ja	M	Fiksjon	Trening, vennskap, samhold	Samlaget
<i>Marlena Evensen</i>	Ingunn Aamot	K	2009	NO	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Gutter, skoleball, date	Cappelen Damm
<i>Fortellingen om Liverpool</i>	John Arne Riise og Lars Lent	M	2009	NO	BM	3	Nei	M	Fakta	Fotball, Liverpool, seier	Kagge
<i>Den 4. parallell: Lasarus-fenomenet</i>	Kjetil Johnsen	M	2010	NO	BM	7	Nei	K	Fiksjon	Sykdom, frykt, bilulykke	Gyldendal
<i>Malice – ryktene er sanne</i>	Chris Wooding	M	2009	ENG (UK)	BM	9 (1-5 ruter pr side)	Ja	M	Tegneserie roman	Frykt, fanget, forsvunnet	Schibsted
<i>Iqbal Farooq og kronjuvelene</i>	Manu Sareen	M	2009	DK	BM	7	Ja	M	Fiksjon	Humor, apekatter, familie	Gyldendal
<i>Alle har eit sultent hjerte</i>	Bjørn Sortland	M	2008	NO	NN	7	Ja	K	Fiksjon	Frykt, kjærlighet, graviditet	Aschehoug
<i>DBY</i>	Taran L. Bjørnstad	K	2009	NO	BM	5	Ja	M	Fiksjon	Alkohol, kjærlighet, debut	Cappelen Damm
<i>Merket</i>	P.C. Cast og Kristin Cast	K	2010	ENG (US)	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Vampyr, nytt liv, frykt	Cappelen Damm
<i>På flukt</i>	Magnhild Bruheim	K	2010	NO	NN	8	Ja	K	Fiksjon	Forelskelse, tvangs-ekteskap, rømning	Samlaget
<i>DUS – Den unge scenen: 2&3</i>	Kate Pendry	K	2009	NO	BM	4	Nei	-	Fiksjon	Skolen, roller, skolehierarki	Transit

<i>Sommerfugl</i>	Sonja Hartnett	K	2009	ENG (Aus)	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Aksept, vennskap, ensomhet	Cappelen Damm
<i>Tilstrekkelig vakkert</i>	Synne Sun Løes	K	2010	NO	BM	5	Nei	K	Fiksjon	Annerledes, sykdom, frykt	Cappelen Damm
<i>Drakeguten</i>	Asbjørn Rydland	M	2010	NO	NN	8	Ja	M	Fiksjon	Aksept, milits, rivalisering	Samlaget
<i>Hestens klan</i>	Live Bonnevie	K	2010	NO	BM	8	Nei	K	Fiksjon	Ridning, fall, aksept	Cappelen Damm
<i>Ulven fra steppene</i>	Conn Iggulden	M	2010	ENG (UK)	BM	10	Ja	M	Fiksjon	Aksept, jakt, skuffelse	Gyldendal

Vedlegg 10: Leseskjema *Hjerterått* (2011)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Smaragdatlasen</i>	John Stephens	M	2011	ENG (US)	BM	5	Nei	K	Fiksjon	Hemmelighet, skjebne, frykt	Cappelen Damm
<i>En pingles dagbok: Hundedager</i>	Jeff Kinney	M	2011	ENG (US)	BM	12	Ja	M	Fiksjon (illustrert)	Humor, familie, forventninger	Gyldendal
<i>Mitt bankande hjerte</i>	Alf Kjetil Walgermo	M	2011	NO	NN	6	Nei	K	Fiksjon	Forelskelse, drømmer, ukysa	Cappelen Damm
<i>Mirakel</i>	Renate Nedregård	K	2011	NO	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Idol, venner, bakkekontakten	Cappelen Damm
<i>Tams svåra prov</i>	Jo Salmson	K	2009	SE	SE	18	ja	M	Fiksjon (illustrert)	Drageriddere egoisme, sorg	Bonnier group agency
<i>Svarte-Mathilda</i>	Tor Arve Røsland	M	2010	NO	NN	4	Ja	K	Fiksjon	Overnaturlig, frykt, død	Samlaget
<i>Regines bok: En ung jentes siste ord</i>	Regine Stokke	K	2010	NO	BM	6	Ja	K	Fakta	Leukemi, drømmer, forventning	Gyldendal
<i>Point Blanc</i>	Anthony Horowitz	M	2010	ENG (UK)	BM	15 (2-7 ruter pr. side)	Nei	M	Tegneserie	Narkotika, ungdomsetterforsker, politikere	Cappelen Damm
<i>Mus</i>	Gordon Reece	M	2011	ENG (Aus)	BM	8	Ja	K	Fiksjon	Grov mobbing, ikke bli trodd, frykt	Gyldendal
<i>Trash</i>	Andy Mulligan	M	2011	ENG (UK)	BM	10	Ja	M	Fiksjon	Ettersøkt, ta saken i egne hender, frykt	Aschehoug
<i>Saiko</i>	Linn T. Sunne	K	2011	NO	NN	6	Ja	K	Fiksjon	utpressing, alkohol, forelskelse	Samlaget
Perfekt kjemi	Simone Elkeles	K	2010	ENG (US)	BM	11	Ja	M /K	Fiksjon	Lojalitet, motsetning, kjærlighet	Gyldendal

<i>Fittekvote</i>	Aksel Hellstenius og Morten Skårdal	M	2010	NO	BM	4	Ja	K	Fiksjon	Påkjenning, frykt, ikke gi etter	Cappelen Damm
<i>Hvis der var krig i Norden</i>	Janne Teller	K	2004	DK	DK	3	Ja	-	Fiksjon	Krigsherjet, håpløst, frustrasjon	Dansk-lærerfor-eningens Forlag
<i>Fengsla</i>	Hilde H. Kvalvaag	K	2011	NO	NN	7	Ja	K	Fiksjon	Forelskelse, frykt, sex	Samlaget
<i>Jasper Jones</i>	Craig Silvey	M	2010	ENG (Aus)	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Drap, outsider, litteratur	Cappelen Damm

Vedlegg 11: Leseskjema 15 (2012)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Hockeysveis fører til dårlige rim</i>	Siv Wyller	K	2012	NO	BM	7 (med illustr asjon er)	Ja	M	Fiksjon (illustrert)	Humor, flause, forelskelse	Cappelen Damm
<i>War horse: Krigshelten</i>	Michael Morpurgo	M	2011	ENG (UK)	BM	11	Ja	D	Fiksjon	Krig, hest, vennskap	Cappelen Damm
<i>Gamer</i>	Tor Arve Røsland	M	2011	NO	BM	11	Ja	-	Fiksjon	Virkelighet, dataspill, frykt	Mang- schou
<i>Fallen engel</i>	Becca Fitzpatric	K	2011	ENG (US)	BM	11	Nei	K	Fiksjon	Uforklarlig, skole- prosjekt, romantikk	Gyldendal
<i>Utfør</i>	Sunniva Relling Berg	K	2011	NO	NN	7	Ja	K	Fiksjon	Vennskap, aksept, mis- forståelser	Samlaget
<i>I havet er det krokodiller</i>	Fabio Geda	M	2011	ITA	BM	9	Ja	M	Fakta	Flukt, frykt, kampen for å overleve	Gyldendal
<i>De 100 000 dødes øy</i>	Jason og Fabio Vehlmann	M	2012	FRA	BM	11	Nei	K	Tegneserie	Skattejakt, gammelt kart, humor	Magikon
<i>Eldprøva</i>	Lene Kaaberbøl	K	2012	DK	NN	5	Ja	K	Fiksjon	Unaturlig, hekser, vennskap	Samlaget
<i>Bebe</i>	Bente Bratlund	K	2012	NO	NN	9	Ja	K	Fiksjon	Vennskap, sjalusi, frykt	Mang- schou
<i>Høsten</i>	Jan Henrik Nielsen	M	2011	NO	BM	7	Ja	K	Fiksjon	Vennskap, frykt, utrygg verden	Cappelen Damm
Gyldig fravær	Harald Rosenløw Eeg	M	2011	NO	BM	7	Ja	M	Fiksjon	Kriminalitet, brødre, aksept	Aschehoug
<i>Fuck off I love you</i>	Lars Mæhle	M	2012	NO	NN	5	Nei	M	Fiksjon	Forelskelse, sjananse, fyll	Samlaget
<i>Demonenes by</i>	Cassandra Clare	K	2011	ENG (US)	BM	11	Nei	K	Fiksjon	Demoner, underverden, kamp mellom ulike raser	Schibsted

<i>Himmelen begynner her</i>	Jandy Nelson	K	2011	ENG (US)	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Sorg, kjærlighet, forvirret	Gyldendal
<i>Skippy dør</i>	Paul Murray	M	2011	ENG (IRL)	BM	5	Nei	M	Fiksjon	Spisekonkurransen, død, sorg	Gyldendal

Vedlegg 12: Leseskjema *Smak* (2013)

Tittel	Forfatter	K j ø n n	Utg. år	Org. språk	Sp i ant.	Ant. sider på utd.	Intro- tekst	H P	Fiksjon/ fakta/ tegneserie	Tema	Forlag
<i>Din vakre jævel</i>	Arne Svingen og Helen Uri	M / K	2012	NO	BM	9	Nei	M /K	Fiksjon)	Guttegjeng, kriminalitet, frykt	Cappelen Damm
<i>Hver dag</i>	David Levithan	M	2012	ENG (US)	BM	7	Nei	M	Fiksjon	Identitet, annerledes, lese situasjoner	Gyldendal
<i>Rookie</i>	Stein Morten Lier	M	2012	NO	BM	6	Ja	M	Fiksjon	Facebook, bli lurt på nettet, vennskap	Aschehoug
<i>Rekrutten</i>	Robert Muchamore	M	2012	ENG (UK)	NN	15	Nei	M	Tegneserie	livsfarlig trening, spill, vennskap	Samlaget
<i>Playground</i>	50 Cent med Laura Moser	M /K	2012	ENG (US)	BM	8	Ja	M	Fiksjon	Familie, aksept, tyveri	Gyldendal
<i>Åndejegeerne</i>	Magne Hovden	M	2012	NO	BM	9	Ja	M	Fiksjon	Kidnapping, frykt, overnaturlig	Aschehoug
<i>Elskar, Elskar ikkje: noveller for ungdom</i>	Mariun Kjelnæs	K	2010	FÆR	NN	13	Nei	M	Fiksjon	Frykt, kjærlighet, homofili	Samlaget
<i>Verdens- redderne</i>	Simon Stranger	M	2012	NO	BM	7	Nei	K	Fiksjon	Forskjellene i verden, ungdommer, engasjement	Cappelen Damm
<i>Erbos</i>	Ursula Pozanski	K	2012	TY (AT)	BM	13	Ja	M	Fiksjon	Grenser, dataspill, virkelighet	Cappelen Damm
<i>Synnes puslespill</i>	Lisette Askø	K	2012	NO	BM	5	Ja	K	Fiksjon	Overtro, frykt, kjærlighet	Publica
<i>Sammen skal vi holde himmelen</i>	Ellen Fjestad	K	2012	NO	BM	7	Nei	K/ M	Fiksjon	Tilfeldighet, ønsket om noe mer, ulykke	Schibsted
<i>Nærmere høst</i>	Marianne Kaurin	K	2012	NO	BM	7	Ja	K	Fiksjon	Anti- semittisme, forelskelse, forventning	Aschehoug

<i>Picassokvinnen</i>	Taran L. Bjørnstad	K	2012	NO	BM	10	Ja	K	Fiksjon	Annerledes, gjemme seg, aksept	Cappelen Damm
<i>Den mørke porten</i>	Lars Mæhle	M	2013	NO	NN	6	Nei	M	Fiksjon	Glemme, frykt hierarki	Samlaget

Vedlegg 13: Samleskjema antologiene 2002–2013

Antologi	Side- antall ant.	Ant. utdrag	Ant. utdrag BM	Ant. utdrag NN	Ant, orig. norske utdr.	Ant. overs. utdr.	Ant. utdrag med intro- tekst	F M	F K	Fik- sjon	F a k t a	Sammen- satt tekst	H P M	H P K
2002	74	16	14	2	11	5	0	8	8	14	1	1	3	9
2003	87	14	11	3	9	5	0	11	3	13	0	1	9	5
2004	119	14	12	2	10	4	14	9	5	11	1	2	10	5
2005	96	11	9	2	7	4	11	7	4	7	2	2	7	4
2006	99	20	16	4	18	2	20	12	8	15	3	2	11	3
2007	105	16	12	4	8	8	11	10	6	14	1	1	8	7
2008	129	16 (+3)	12	4	9	7	8	11	5	12	1	3	10	5
2009	119	20	12	8	13	7	10	12	8	17	2	1	9	9
2010	120	17	13	4	11	6	12	9	8	15	1	1	7	9
2011	137	16	10	4	7	7	13	9	7	12	1	3	6	10
2012	139	15	11	4	7	8	10	8	7	12	1	2	5	8
2013	140	14	11	3	9	5	7	6	6	13	0	1	10	6

